

Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse

Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse

Anhelita Kamenska, Ilze Brands-Kehre

Latvijas Cilvēktiesību centrs

2008.gads

LATVIJAS
CILVĒKTIESĪBU
CENTRS

LATVIAN
CENTRE FOR HUMAN
RIGHTS

Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse

Šī publikācija ir sagatavota LCC projekta "Naida noziegumu apkarošana Latvijā un Čehijas Republikā: likumdošana, policijas prakse un NVO loma" ietvaros, ko finansē Eiropas Komisijas programma "2005. Pasākumi pilsoniskās sabiedrības atbalstam dalībvalstīs, kas pievienojās Eiropas Savienībai 2004. gada 1. maijā", un kas ieviests sadarbībā ar Čehijas Helsinku komiteju.

Publikācijā atspoguļots pētījuma autoru viedoklis. Tas nevar tikt izmantots, lai paustu Eiropas Komisijas oficiālo nostāju.

Autori: Anhelita Kamenska, Ilze Brands Kehre

Fotogrāfija: Dan Iggers, <http://www.creativecommons.org/>

ISBN 978-9984-9920-1-3

© Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008

Izdevums sagatavots iespiešanai: *SIA Puse Plus*

Saturs

---

levads.....	4
Kopsavilkums	5
Daudzveidība Latvijā	9
1. Likumdošanas attīstība.....	11
Padomju periods	11
1950. – 1960.gadi	11
1980. gadi – 1991.gads.....	12
1998.gada Krimināllikums.....	15
2. Latvijas policijas struktūra	20
Valsts policija (Kriminālpolicija, Kārtības policija).....	20
Pašvaldības policija.....	21
Drošības policija.....	21
3. Institucionālā piekritība naida noziegumu izmeklēšanā.....	22
4. Naida noziegumu statistika	23
Noziegumu reģistrēšana pēc KL 78. panta.....	23
“Starpnacionālās attiecības” kā nozieguma motīvs	23
5. Noziegumi pēc KL 78. panta	28
Naida (rasistiska) runas lietas	28
Rasistiska vardarbība	31
6. Homofobiski noziegumi.....	34
7. Likumdošanas attīstība 2004. – 2008.gadā	35
Krimināllikuma 78. &150.pants.....	35
Internets	40
Rasistisks motīvs kā atbildību pastiprinošs apstāklis	40
Genocīda noliegšana	41
8. Politikas dokumenti	42
Programma iecietības veicināšanai	42
Iekšlietu ministrijas stratēģija 2007.-2009.gadam	43
9. Pilsoniskās sabiedrības loma	43
Bibliogrāfija.....	45

levads

Pētījums "Naida noziegumi Latvijā: likumdošana un policijas prakse" sniedz pārskatu un analīzi par naida noziegumiem Latvijā, t.sk. likumdošanu un policijas praksi, lai identificētu trūkumus un uzlabotu likumdošanu un policijas kapacitāti naida noziegumu apkarošanā.

Pētījums sniedz pārskatu par likumdošanas, kas paredz kriminālatbildību par rasistiski vai reliģiski motivētiem noziedzīgiem nodarījumiem, attīstību Latvijā no padomju perioda līdz mūsdienām, raksturo Latvijas policijas struktūru, naida noziegumu statistiku, vērtē policijas praksi un izaicinājumus tiesībsargājošajām iestādēm naida noziegumu izmeklēšanā, kā arī atspoguļo pieaugošo pilsoniskās sabiedrības lomu cīņā ar naida noziegumiem.

Pētījumā izmantota EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja (ODIHR) izstrādātā naida noziegumu darba definīcija:

A) Jebkurš noziedzīgs nodarījums, tai skaitā noziegums pret personu vai īpašumu, kad cietušais, vieta vai nozieguma mērķis ir izvēlēti pēc to faktiskās vai šķietamās saiknes, atbalsta, piederības vai dalības grupā, kas definēta B daļā

B) Grupa var balstīties uz tās locekļu reālu vai šķietamu rasi, nacionālo vai etnisko izcelsmi, valodu, ādas krāsu, reliģiju, dzimumu, vecumu, fizisko vai garīgo invaliditāti, seksuālo orientāciju vai citu līdzīgu pazīmi.

Lai arī pētījumā galvenais uzsvars likts uz rasistiskiem noziegumiem, pēdējo gadu situācijas attīstība Latvijā neapstrīdami apliecina nepieciešamību pēc grozījumiem likumdošanā, kas paplašinātu aizsardzību pret naida noziegumiem, kas vērsti pret seksuālajām minoritātēm, un atbildību pastiprinošo apstākļu sarakstā iekļautu arī reliģisko un homofobisko motīvu.

Pētījums ir viens no Eiropas Savienības projekta "Naida noziegumu apkarošana Latvijā un Čehijā: likumdošana, policijas prakse un NVO" rezultātiem, kura mērķis ir celt policijas kapacitāti naida noziegumu identificēšanā un izmeklēšanā, sekmēt policijas un NVO sadarbību, kas arī ietvēris apmaiņas mācību vizītes Latvijas un Čehijas policijas un NVO pārstāvjiem. Projekta ietvaros veikts pētījums par naida noziegumu ietekmi uz cietušajiem Latvijā, organizēti nacionālie semināri un starptautiskas konferences abās ES dalībvalstīs. Visas aktivitātes ir vērstas uz jaunu un efektīvu pieeju meklējumiem naida noziegumu apkarošanā, kas vienlaikus uzlabotu policijas darbu, pievērstu uzmanību naida noziegumos cietušo vajadzībām un attīstītu noturīgu sadarbību starp policiju, NVO un mazākumgrupu kopienām.

Kopsavilkums

Jautājums par naida motivētiem noziegumiem Latvijā aktualizējās 2005.gadā, kad pirmo reizi tika oficiāli reģistrēta rasistiski motivēta vardarbība. Vienlaikus publiskajā telpā šķietami pieauga naida runa, galvenokārt internetā. Līdzās tam, neiecietības izpausmes gan no politiķu, gan plašākas sabiedrības puses īpaši tika vērstas pret seksuālo minoritāšu pārstāvjiem, kad Rīgā 2005.gada vasarā tika organizēts pirmais Rīgas Praisds, bet īpaša agresivitāte tika novērota 2006.gadā pret slēgto pasākumu dalībniekiem, kad Rīgas Dome gājienu aizliedza.

Lai arī atsevišķos gadījumos valsts augstākās amatpersonas asi nosodījušas naida motivētas agresijas izpausmes¹, īpaši vardarbību, tomēr Latvijas politiķu vidū un arī plašākā sabiedrībā ir izplatīts uzskats par šādu gadījumu izolētu raksturu un Latvijas sabiedrības kopumā iecietīgo attieksmi pret dažādām sabiedrības grupām.

Tomēr Latvijā veiktās sabiedriskās domas aptaujas liecina par ievērojamu neiecietību un negatīvu attieksmi pret personām ar tumšāku ādas krāsu, viesstrādniekiem, patvēruma meklētājiem, bēgļiem un seksuālām minoritātēm. 2004.gadā un 2008.gadā notikušajās sabiedriskās domas aptaujās vairāk kā 70% Latvijas iedzīvotāju norāda, ka kurdus, ķīniešus, afrikāņus, čečenus un afgāņus vajadzētu ielaist valstī tikai kā tūristus vai neielaist vispār.² 60% respondentu ir līdzīga attieksme pret patvēruma meklētājiem.³ 2005.gadā 70% Latvijas iedzīvotāju bija negatīvi noskaņoti pret iespējamajiem viesstrādniekiem⁴, bet 2007.gadā tādu iedzīvotāju īpatsvars bija nedaudz krities līdz 62%.⁵ 2004.gadā veiktajā aptaujā turpat 40% Latvijas iedzīvotāju nevēlētos dzīvot kaimiņos homoseksuālistiem, bet vairāk kā pusei aptaujāto Latvijas iedzīvotāju ir negatīva attieksme pret netradicionālām reliģiskām organizācijām.⁶ Savukārt 2007. – 2008.gadā veiktajā aptaujā respondenti Rīgā norādīja, ka tie nevēlētos dzīvot līdzās čigāņiem (53%) un homoseksuālistiem (48%), viesstrādniekiem (33,7%) un musulmaņiem (25,5%).⁷

Pēdējos gados ir veikti atsevišķi grozījumi Krimināllikumā, kas skar likuma normas, kas paredz kriminālatbildību par noziegumiem uz rasu, etniskās un reliģiskās piederības pamata, kā, piemēram, rasistiska motīva iekļaušana atbildību pastiprinošu apstākļu uzskaitījumā 2006.gada oktobrī. Tomēr šie grozījumi nav pieņemti, likumdevējam, praktiķiem un ekspertiem kopīgi vienojoties nopietnu un konstruktīvu diskusiju rezultātā,

¹ Aicina būt neiecietīgiem pret rasisma izpausmēm, BNS, 28.10.2005

² Equal Projekts "Soli par solim" (2005), *Latvijas iedzīvotāju, valsts amatpersonu un NVO attieksme pret patvēruma meklētājiem*, 61.–62.lpp., pieejams http://www.pmlp.gov.lv/pet_03022006.doc; Kvalitatīvo pētījumu studija, (2008), *Jauno sabiedrības locekļu integrācija*, 9.-10.lpp., pieejams <http://www.politika.lv/index.php?id=16597>

³ Equal Projekts "Soli par solim" (2005), *Latvijas iedzīvotāju, valsts amatpersonu un NVO attieksme pret patvēruma meklētājiem*, 61.–62.lpp., pieejams http://www.pmlp.gov.lv/pet_03022006.doc

⁴ Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS (2006), *Sabiedrības attieksme pret darbaspēka migrāciju*, 36.lpp., pieejams <http://www.liic.lv/uploads/filedir/File/Sabbas%20attieksme%20pret%20darbaspeka%20migr.pdf>

⁵ Tirgus un sociālo pētījumu centrs SKDS (2007), *Sabiedrības integrācijas aktuālie aspekti*, 52.lpp., pieejams http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/atskaite_integracija_2_07.doc

⁶ Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L. (2004) *Etniskā tolerance un sabiedrības integrācija Latvijā*. Rīga: 2004, 17.lpp. pieejams http://www.bszi.lv/downloads/resources/Tolerance/Tolerance_LV.pdf

⁷ SIA Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija (2007–2008), *Latvijas pilsētu sociāli ekonomiskās attīstības tendences*, 96. lpp., pieejams http://www.humanrights.org.lv/upload_file/Petijums_Latvijaspilsetusocialiekonomiskasattistibastendences.pdf

un līdz šim Latvijas likumdošana nav izvērtēta atbilstoši pastāvošajiem ANO un Eiropas Padomes standartiem naida noziegumu izskaušanas jomā. Tā joprojām ir nepilnīga un nenodrošina efektīvu iespēju reaģēt uz dažādām naida izpausmēm pret dažādām sabiedrības grupām. Tāpat Latvijas Krimināllikums neparedz speciālas normas noziedzīgu nodarījumu gadījumā, kas vērsti pret personām to seksuālas orientācijas dēļ, un jebkuri mēģinājumi paredzēt kriminālatbildību par homofobiskiem noziegumiem ir beigušies ar neveiksmi. Viens no likumdošanas trūkumiem ir potenciālā naida kurināšanas un naida motivētas vardarbības jaukšana un iekļaušana vienā likuma normā.

2007.gada 14.februārī Latvija ratificēja Eiropas Padomes Konvenciju par kibernetiskajiem noziegumiem un tās Papildu protokolu par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti dator sistēmās, kas stājās spēkā 2007.gada 1.jūnijā. Neņemot vērā pozitīvo lēmumu, Latvijas normatīvie akti nav pilnībā izvērtēti un grozīti atbilstīgi Papildprotokola prasībām.

Praksē tiek piemērots tikai viens – Krimināllikuma (KL) 78.pants (Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana)⁸, kas ir iekļauts KL IX – vissmagāko noziedzīgo nodarījumu – nodaļā (Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds), – taču diskusijās ir apšaubīta šī panta atrašanās piemērotība šajā nodaļā. Naida runas gadījumos pēc KL 78.panta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, kā visu šajā nodaļā iekļauto noziedzīgo nodarījumu gadījumā, sākotnējo izmeklēšanu veic Drošības policija, taču rasistisku noziegumu, t.sk. rasistiskas vardarbības gadījumos, kas notiek “uz ielas”, – Valsts policija, un, ja lieta tiek kvalificēta pēc KL 78. panta, tās tālāka izmeklēšana tiek nodota Drošības policijai.

Latvijā nav izveidota visaptveroša naida motivētu noziegumu uzskaites sistēma. Policija oficiāli reģistrē statistiku par noziedzīgiem nodarījumiem tikai pēc Krimināllikuma 78.panta (iepriekš Latvijas Kriminālkodeksa 69.panta) noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, un pēdējo desmit gadu laikā reģistrētas turpat 60 lietas, no kurām lielākā daļa – pēdējos četros gados. Policija atsevišķi neapkopo statistiku par noziedzīgiem nodarījumiem pēc naida (rasistiska, homofobiska, u.c.) motīviem, taču no padomju laikiem saglabājies motīvs ‘starpnacionālās attiecības’, un laika periodā no 1989.gada tas ticis norādīts vēl vairāk nekā 40 lietās arī pēc citiem KL pantiem (t.sk. slepkavība, miesas bojājumi, u.c.), taču neregulāri.

Lai arī nevalstiskās organizācijas tikai nesen uzsākušas apkopot neoficiālu statistiku par naida motivētiem noziegumiem, taču, līdzīgi kā citās valstīs, NVO rīcībā esošā informācija liecina par šādu gadījumu plašāku izplatību nekā to uzrāda policijas statistika.

Lai arī uzsāktu kriminālprocesu skaits pēc KL 78.panta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm ir pieaudzis tikai pēdējos gados, tā piemērošana praksē akcentē vairākas problēmas un tendences. Lielākā daļa uzsāktu kriminālprocesu ir par naida kurināšanu, galvenokārt komentāriem internetā, atsevišķas lietas bijušas saistītas ar margināliem, radikāliem labējiem medijiem. Naida runas gadījumos tiesībsargājošās iestādes turpina pajauties uz ārēju ekspertu slēdzieniem iespējamās naida kurināšanas izvērtēšanā un nav

⁸ Līdz 2007.gada 19.jūlijam – 78.pants (Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana).

attīstījušas pietiekamu iekšējo kapacitāti šādu gadījumu izmeklēšanā. Arī ekspertu atlasē nav izstrādāti pietiekami skaidri atlasēs kritēriji.

KL 78.pantā paredzētie noziedzīgie nodarījumi prasa pierādīt vainīgās personas tiešu nodomu kurināt rasu naidu. Viena no galvenajām problēmām šādu noziegumu izmeklēšanā ir bijusi gan policijas, gan prokuratūras, gan tiesas tendence šauri traktēt subjektīvo faktoru – nodomu kurināt rasu naidu un šāda nodoma pierādīšanu, jo dažkārt pieticis, ka persona, kura pauž rasistiskas idejas, kas ir naidu kurinošas, neatzīst, ka tā vēlējies kurināt rasu vai nacionālo naidu, tādējādi izvairoties no kriminālatbildības.

Pirmais rasistiskas vardarbības gadījums oficiāli tika reģistrēts 2005.gadā, un līdz 2008. gada novembrim tika fiksēti 14 šādi gadījumi. Pieredzes trūkums šādu noziedzīgu nodarījumu identificēšanā un izmeklēšanā, nepietiekama izpratne par naida noziegumu īpašo raksturu ir iemesli policijas grūtībām izmeklēt šādus noziegumus. Sākotnēji lietas tika kvalificētas kā sīkais huligānisms vai huligānisms, pienācīgi neizvērtējot vainīgo personu rasistisko motīvu, un vairākos gadījumos, kad tika konstatēts, ka cietušajai personai nebija nodarīti nopietni miesas bojājumi, lietu izbeidza. Mediju un sabiedrības kritikas rezultātā policija centusies kvalificēt noziedzīgus nodarījumus pēc 78.panta 2.daļas. Neskatoties uz atsevišķām iztiesātām lietām, tiek uzskatīts, ka norma, kas, pēc būtības paredz kriminālatbildību par naida (rasistisku) runu, nav piemērota rasistiskas vardarbības, u.c. rasistisku noziegumu gadījumā.

Neņemot vērā 2006.gada rudenī veiktos grozījumus par rasistiska motīva iekļaušanu atbildību pastiprinošos apstākļos par visiem noziedzīgiem nodarījumiem, šī norma līdz šim nav nevienu reizi piemērota praksē.

Lielākajā daļā naida kurināšanas lietu (internets) pēc KL 78.panta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm piemērots prokurora priekšraksts par sodu, kad vainīgās personas, galvenokārt jaunieši, saņēmuši naudas sodu par 1 – 4 rasistiskiem komentāriem. Savukārt krimināllietā, kurā bija iesaistīti nacionālradikālās organizācijas Latvijas Nacionālās frontes izdotās avīzes “DDD” pārstāvji, kas bēdīgi slaveni ar sistemātisku pret krieviem, ebrejiem, kā arī pret seksuālajām minoritātēm vērsto retoriku, visi apsūdzētie tika attaisnoti visās trijās tiesu instancēs pret tiem ierosinātajā krimināllietā par nacionālā naida kurināšanu, un tiesa norādīja, ka šādi izteikumi nepārkāpj vārda brīvības robežas. Rasistiskas vardarbības gadījumos galvenokārt piemērota nosacīta brīvības atņemšana, bet 2008.gadā tiesa pirmo reizi divas personas sodīja ar reālu brīvības atņemšanu.

Latvijā nav noziegumos cietušo personu reģistra un netiek fiksēta informācija par cietušā etnisko vai reliģisko piederību. Norāde uz rasistisku motīvu parādās lietas materiālos, taču nepastāv atsevišķa sistēma šādu gadījumu reģistrēšanai. Lielākā daļa rasistiski motivētos noziegumos cietušo personu ir vizuāli atšķirīgu minoritāšu pārstāvji – gan vietējie iedzīvotāji, gan Latvijā strādājoši citu valstu pilsoņi, gan ārzemju studenti, gan arī tūristi. 2007.gada rudenī pirmo reizi tika oficiāli reģistrēta rasistiska vardarbība pret (čigānu) tautības pārstāvjiem.

Nepastāvot atsevišķām Krimināllikuma normām par noziedzīgiem nodarījumiem pret personām to seksuālās orientācijas dēļ, homofobisku noziegumu gadījumā, kas līdz šim galvenokārt oficiāli konstatēti saistībā ar ikgadējiem Praidā notikumiem, piemērotas

Krimināllikuma vispārējās normas, tiesībsargājošām iestādēm un tiesām nevērtējot noziegumu homofobisko motīvu.

2005.gadā Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts izstrādāja Nacionālo programmu iecietības veicināšanai 2005. – 2009.gadam, taču ne programma, ne rīcības plāns atsevišķi neakcentē neiecietības izpausmju galējās formas un neparedz ilglaicīgus risinājumus efektīvai cīņai ar naida motivētiem noziegumiem. Programmas iecietības veicināšanai 2009. – 2013.gadam projekts, ko valdība nav apstiprinājusi, paredz izstrādāt programmas un organizēt mācības policijas darbiniekiem, prokuroriem un tiesnešiem par naida kurināšanas jautājumiem. Iekšlietu ministrijas stratēģijā 2007. – 2009. gadam kontekstā par radikālu un ekstrēmistisku organizāciju darbību minēti rasistiski un ksenofobiski noziegumi un uzsvērta nepieciešamība izglītot Latvijas iedzīvotājus par rasisma un ksenofobijas izpausmēm, taču nekas netiek sīkāk skaidrots, kā tā tiks veikta.

Šajā laikā dažādu ar naida noziegumiem saistītu problēmu risināšanā iesaistījušās atsevišķas NVO (*Latvijas Cilvēktiesību centrs, dialogi.lv, "Afrolat"*) un LCC attīstījis sadarbību ar Latvijas policiju, sekmējot kontaktu izveidi ar citu valstu policiju pārstāvjiem, lai iepazīstinātu ar to pieredzi naida noziegumu apkarošanā. *Dialogi.lv* ir veicinājis sadarbību ar interneta pakalpojumu sniedzējiem, lai sekmētu interneta industrijas atbildību naida runas mazināšanā. Lai arī naida noziegumos cietušo vajadzības vēl nav tikušas nopietni risinātas, ir veikti pirmie pasākumi izpratnes veicināšanai par šo noziegumu ietekmi uz cietušajiem.

Neskatoties uz pēdējos gados vērojamo progresu, kā rezultātā pakāpeniski pieaug izpratne par naida noziegumu īpašo raksturu un iemesliem, kāpēc tie izvirzāmi par prioritāti, ir nepieciešama saskaņota un ilglaicīga pieeja policijas, prokuratūras un tiesu darbinieku kapacitātes celšanai. Šādu pūliņu un efektīvas cīņas ar naida noziegumiem pamatā ir sadarbības izveide un nostiprināšana starp policiju, NVO un mazākumgrupām. Vienlaikus nepieciešams izstrādāt un padarīt pieejamus specializētus palīdzības pakalpojumus noziegumos cietušajiem.

Daudzveidība Latvijā

Vēsturiski Latvija vienmēr bijusi etniski daudzveidīga un dažādos laika periodos etniskās minoritātes veidojušas mainīgu, taču ievērojamu Latvijas iedzīvotāju daļu. 2008.gada vidū etniskās minoritātes bija 40% no valsts iedzīvotājiem.

Etniskās grupas Latvijā, 2008.gada 1.jūlijā

Etniskās grupas	Kopējais skaits	%
Latvieši	1 343 653	59,16
Krievi	63 4159	27,92
Baltkrievi	83 036	3,65
Ukraiņi	56 992	2,51
Lietuvieši	30 603	1,35
Ebreji	10 076	0,44
Čigāni	8 608	0,38
Tautība nav norādīta	18 088	0,8
Citi	86 162	3,79
Kopā	2 271 377	

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu departaments

Skaitliski mazāku etnisko grupu vidū bija tatāri (2834), armēņi (~ 2740), igauņi (~2500), moldāvi (~ 2110), azerbaidžāņi (~1780), gruzīni (1137), u.c.

Kopš neatkarības atjaunošanas 1991.gadā, Latvija, atsevišķos laika posmos, ir piedzīvojuši spriedzes brīžus starp lielākajām latviešu un krieviski runājošo kopienām tādos jautājumos, kā pilsonība, valodas tiesības, t.sk. izglītība. Vienlaikus citi rādītāji liecina par augstu starpetniskās iecietības līmeni tradicionālo etnisko grupu vidū. Vēsturiski ebreju un čigānu minoritātes ir visvairāk bijušas pakļautas neiecietības un diskriminācijas izpausmēm. Bažas turpina izraisīt anti-semītisma izpausmes, īpaši internetā, un čigāni cieš no diskriminācijas dažādās dzīves jomās.

Pēdējos gados rasisma izpausmēm visvairāk pakļautas vizuāli atšķirīgās minoritātes, kuras Latvijā joprojām ir skaitliski nelielas. Neiecietība vērojama pret personām ar tumšāku ādas krāsu, īpaši, ja to izcelsmes zeme atrodas ārpus Eiropas, un musulmaņiem. Sabiedriskās domas aptaujas liecina, ka rasistiska un ksenofobiska attieksme ir vienlīdz izplatīta kā latviešu, tā tradicionālo minoritāšu vidū.

Kopš patvēruma procedūras ieviešanas 1998.gadā, patvēruma pieprasījumu skaits Latvijā desmit gados ir bijis neliels – ap 250, un līdz 2008.gada novembra vidum tikai 17 personām bija piešķirts bēgļa, bet 21 personai – alternatīvais statuss.

Pēdējo gadu ekonomiskās attīstības periodā, darbaspēka trūkuma rezultātā, Latvijā pieaudzis viesstrādnieku skaits un gan 2007., gan 2008.gadā darba atļaujas tika izsniegtas ap 3000 personām, galvenokārt no Ukrainas un Moldovas, kā arī no tādām zemēm kā Uzbekistāna un Taizeme.

Lai arī statistika liecina, ka ievērojama daļa Latvijas iedzīvotāju pieder vienai no trim Latvijā lielākajām kristiešu kopienām (luterāņiem, katoļiem, pareizticīgajiem), aptaujas liecina, ka Latvija lielā mērā ir sekulāra sabiedrība. Pie kristiešiem nepiederošas grupas ir joprojām skaitliski nelielas, taču to skaits pakāpeniski pieaug. Vairāki avoti lēš musulmaņu skaitu Latvijā no 5-10 000, no kuriem lielākā daļa ir no bijušajām PSRS Vidusāzijas republikām.

Sabiedrības diskusijās daudzveidībai pēc citām pazīmēm, kā, piemēram, seksuālā orientācija, tika pievērsta maza uzmanība līdz 2005. gadam, kad stingrā policijas apsardzībā Latvijas galvaspilsētā Rīgā pirmo reizi notika pirmais Geju praidis. Turpmākajos gados gadskārtējos pasākumos, kas saistīti ar Praidu un citiem LGBT tiesību jautājumiem, seksuālo minoritāšu pārstāvji un to atbalstītāji ir bijuši pakļauti atsevišķu politiku, reliģisko organizāciju, citu pret LGBT vērstu grupu, kā arī plašākas sabiedrības homofobijas izpausmēm.

Eiropā un pasaulē pieaugošā mobilitāte, jaunu minoritāšu grupu parādīšanās, veicina izmaiņas iedzīvotāju sastāvā. Pieaugošā daudzveidība Latvijā rada izaicinājumus arī policijai, prokuratūrai, tiesām un plašākai sabiedrībai, jo neiecietības un naida izpausmes kļūvušas redzamākas un izplatītākas. Lai cīnītos ar šiem izaicinājumiem, būs nepieciešams pielikt ilglaiīgus pūliņus, lai nodrošinātu to, ka visi Latvijas iedzīvotāji, neatkarīgi no viņu etniskās vai nacionālās izcelsmes, ādas krāsas, rases, valodas, (lesbiešu, geju, biseksuālu un transpersonu) seksuālās orientācijas un citām pazīmēm var dzīvot drošu un cilvēka cienīgu dzīvi.

1. Likumdošanas attīstība

---

*Padomju periods*⁹

1950.-60.gadi

69. (78. pants)

Lai arī joprojām daudzu Latvijas ekspertu vidū pastāv uzskats, ka norma par nacionālā un rasu naida kurināšanu un tiesību ierobežošanu atkarībā no rases vai nacionālās piederības (Kriminālkodeksa 69. pants, Krimināllikuma 78. pants) pirmo reizi tika iekļauta Krimināllikumā, kas stājās spēkā 1999.gada 1.aprīlī, taču tā tika pieņemta padomju laikā 60.gados, no mūsdienām atšķirīgos apstākļos, un reaģējot uz etniskiem konfliktiem atsevišķās PSRS daļās, grozīta 1980.gadu beigās, un abos gadījumos pārņemta PSRS republiku, t.sk. Latvijas PSR, kriminālkodeksos.

Līdz PSRS sabrukumam un neatkarīgu valstu atjaunošanai vai izveidei PSRS kriminālā likumdošanas sistēma sastāvēja no Vissavienības un savienoto republiku likumiem. Tā paredzēja, ka Vissavienības likumi par kriminālatbildību un valsts noziegumiem un militārajiem noziegumiem, kā arī Vissavienības krimināllikumi, kas nosaka atbildību par citiem noziegumiem, jāiekļauj savienoto republiku kriminālkodeksos.

1958. gada 25. decembrī tika pieņemts PSRS likums par kriminālatbildību par valsts noziegumiem. Šī likuma 11. pants par "nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšanu" noteica kriminālatbildību par "*propagandu vai aģitāciju nolūkā musināt uz rasu vai nacionālo naidu vai nesaticību, tāpat par pilsoņu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, vai arī tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu pilsiņiem atkarībā no viņu rases vai nacionālās piederības*", paredzot brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz trim gadiem vai noņemšanu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem. Šī norma tika iekļauta II nodaļā "Citi valsts noziegumi" līdzās valsts noslēpuma izpaušanai, dokumentu nozaudēšanai, kas satur valsts noslēpumu, kontrabandai, masu nekārtībām, izvairīšanai no karadienesta, nelikumīgai izbraukšanai, iebraukšanai PSRS, valūtas operāciju noteikumu pārkāpšanai u.c.¹⁰

LPSR Kriminālkodekss un Kriminālprocesa kodekss stājās spēkā 1961.gada 1.aprīlī. PSRS likuma par kriminālatbildību par valsts noziegumiem norma par nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšanu tika pārņemta padomju republiku, t.sk. LPSR kriminālkodeksa sevišķajā daļā, kļūstot par 69.pantu. Ar šo normu būtībā tika noteikta kriminālatbildība par diviem noziedzīga nodarījuma sastāviem – "naida runu" - musināšanu uz rasu vai nacionālo naidu ar propagandu un aģitāciju, kā arī par diskrimināciju pēc rases vai nacionālās piederības.

⁹ Likumdošanas attīstība PSRS un isi pirms PSRS sabrukuma aprakstīta: B.V.Volzhenkin (1992), *Iz istorii stanovleniya st.74*, pieejams http://www.memoru/hr/referats/hatespch/izi_wol.htm

¹⁰ Zakon "Ob ugolovnoj otvetstvennosti za gosudarstvenniji prestupleniya", pieņemts 25.12.1958, pieejams http://ru.wikisource.org/wiki/Закон_СССР_от_25.12.1958_Об_уголовной_ответственности_за_государственные_преступ...

69.pants Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana

Par propagandu vai aģitāciju nolūkā musināt uz rasu vai nacionālo naidu vai nesaticību, tāpat pilsoņu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, vai arī tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu pilsoņiem atkarībā no viņu rases vai nacionālās piederības, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz trim gadiem vai ar nometinājumu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem.¹¹

Neskatoties uz likumā iekļauto normu, PSRS nekad neatzina diskriminācijas esamību, savukārt iespējamās nacionālisma izpausmes tika kvalificētas pēc cita panta – kā pretpadomju aģitācija. Tādējādi padomju periodā no 1962.gada līdz jauniem grozījumiem 1989.gada aprīlī šī norma tika reti piemērota praksē. Visā PSRS tika iztiesātas 77 lietas, t.sk. Latvijas PSR no 1962. – 1991.gadam iztiesātas 7 lietas (1970 (3), 1972 (3), 1978 (1)).¹² Iztiesāto lietu skaits pieauga pēc jaunu grozījumu pieņemšanas 1989.gada aprīlī (sk. tabulu tālāk tekstā).

1980.gadi-91.gads

1989.gada 8.aprīlī PSRS Augstākās Padomes prezidijs pieņēma dekrētu par grozījumiem Likumā par kriminālbildību par valsts noziegumiem. Grozījumu iemesls bija 80.gadu beigās pieaugošie starptniskie konflikti PSRS teritorijā, kuru rezultātā izraisījās vardarbība (armēņu slaktiņš Sumgaitas pilsētā u.c.).

Līdzās tišām darbībām ar mērķi musināt uz nacionālo vai rasu naidu, tiesību ierobežošanu atkarībā no personu rases vai nacionālās piederības, grozījumi paredzēja kriminālbildību par nacionālā goda un cieņas pazemošanu. Pants tika papildināts arī ar kvalificējošiem apstākļiem – vardarbību vai draudiem, ja noziegumu izdarījusi amatpersona, personu grupa, ja darbības izraisījušas cilvēku bojāeju vai citas smagas sekas un paredzēja smagāku sodu – brīvības atņemšanu līdz desmit gadiem.¹³

Tādējādi šādi grozījumi tika arī iekļauti Latvijas PSR Kriminālkodeksā 1990.gada 1.martā.

69. pantā bija iekļauti iekļauti vairāki noziedzīgi nodarījumi:

- musināšana uz nacionālo un rasu naidu;
- nacionālā goda un cieņas pazemošana;
- tiesību ierobežošana pēc rases vai nacionālās piederības;
- citi rasistiski motivēti noziegumi, t.sk. vardarbība.

¹¹ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. J.Dzeniša un A.Niedres vispārīgā redakcijā. - Rīga: Avots, 1982, 233. lpp.

¹² Schmidt.J.M (red.) (1993). Problema otvetstvennosti za razzhiganiya natsionalnoi rozni. Materiali konferentsii. M: Memorial, 1993. 99.-100.lpp., pieejams <http://www.memo.ru/hr/referats/hatespch>.

¹³ Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ot 08.04.1989 "O vneseniye izmenenii I dopolnenii v Zakon SSSR "Ob ugolovnoi otvetstvennosti za gosudarstvenniye prestupleniya" i nekotoriye drugiye zakonodatelniye akti SSSR", pieejams <http://www.bestpravo.ru/ussr/index.htm>.

II. CITI VALSTS NOZIEGUMI

69. pants. Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana

Par tišām darbībām nolūkā musināt uz nacionālo vai rasu naidu vai nesaticību, uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu, tāpat arī par pilsoņu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu pilsoņiem atkarībā no viņu rases vai nacionālās piederības – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar naudas sodu līdz trīsdesmit minimālajām mēnešalgām.

Par tām pašām darbībām, ja tās saistītas ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, kā arī ja tās izdarījusi amatpersona, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar naudas sodu līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām.

Par šā panta pirmajā vai otrajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izdarījusi personu grupa vai ja šīs darbības izraisījušas cilvēku bojāeju vai citas smagas sekas, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.

Tādā pašā redakcijā ar lielākām vai mazākām izmaiņām šī norma saglabājusies daudzu bijušo padomju republiku kriminālajā likumdošanā arī pēc PSRS sabrukuma, piemēram, Ukrainas Kriminālkodeksā (161.pants), Baltkrievijas Kriminālkodeksā (130.pants), Armēnijas Kriminālkodeksā (226.pants), u.c.

Statistika par iztiesātajām krimināllietām pēc Krievijas PFSR Kriminālkodeksa 74.panta un attiecīgajiem padomju republiku Kriminālkodeksu pantiem, 1962. – 1991.gads

Gads	Visa PSRS	Krievijas PFSR	Ukrainas PSR	Baltkriev. PSR	Uzbekijas PSR	Kazahijas PSR	Gruzijas PSR	Azerbaidž. PSR	Lietuvas PSR	Moldāvijas PSR	Latvijas PSR	Kirgizijas PSR	Tadžikijas PSR	Armēnijas PSR	Turkmēnijas PSR	Igaunijas PSR
1962	1	1														
1963																
1964																
1965	2	1							1							
1966	7	1						2		3					1	
1967	4									3					1	
1968																
1969	3				3											
1970	6								3		3					
1971	6				3			1		2						
1972	4				1						3					

Gads	Visa PSRS	Krievijas PSRS	Ukrainas PSR	Baltkriev. PSR	Uzbekijas PSR	Kazahijas PSR	Gruzijas PSR	Azerbaidž. PSR	Lietuvas PSR	Moldāvijas PSR	Latvijas PSR	Kirgīzijas PSR	Tadžikijas PSR	Armēnijas PSR	Turkmēnijas PSR	Igaunijas PSR
1973	4	1							3							
1974	8													8		
1975																
1976																
1977																
1978	2	1									1					
1979																
1980	5						1							4		
1981																
1982	4	3				1										
1983	3									3						
1984																
1985																
1986																
1987	9					9										
1988	1							1								
1989	9				2	1	5					1				
1990	19		1		6	1	6					5				
1991	12	1						5				6				

Avots: PSRS Tieslietu ministrija.¹⁴

Pieaugot centieniem pēc neatkarības padomju republikās, padomju varas iestādes vēlreiz centās mainīt likumdošanu, kuras mērķis bija it kā šķietami nostiprināt PSRS pilsoņu līdztiesību, taču to bija plānots veikt ar neatkarības kustību, u.c. organizāciju aktivitāšu ierobežošanu, lai novērstu PSRS sabrukumu.

1990.gada 2.aprīlī tika pieņemts PSRS likums "Par atbildības pastiprināšanu par pilsoņu nacionālās vienlīdzības pārkāpšanu un vardarbīgu PSRS teritoriālās vienotības graušanu." Likums paredzēja nostiprināt pilsoņu tiesības un brīvības, pasludināt par prettiesisku un aizliegt jebkādu pilsoņu apvienību, t.sk. politisku partiju, sabiedrisku organizāciju un masu

¹⁴ Statistiku apkopojusi A. Roginskij, J.Rachinskij, J.M.Schmidt (red.) (1993). Problema otvetstvennosti za razzhiganiya natsionalnoi rozni. Materiali konferentsii. M: Memorial, 1993, 99.-100.lpp., pieejams <http://www.memo.ru/hr/referats/hatespch>.

kustību darbību, kas vērstas uz nacionālā vai rasu naida, nesaticības vai noniecināšanas veicināšanu, diskrimināciju un vardarbību uz nacionālā, rasu vai reliģiskā pamata un vardarbīgu PSRS, padomju republiku, autonomo republiku un apgabalu teritoriālās vienotības graušānu.

Ar šo pašu likumu likumdevējs 34.pantā PSRS un padomju republikās centās ieviest jaunu atbildību pastiprinošu apstākli – “noziedzīgais nodarījums izdarīts uz nacionālā vai rasu naida vai nesaticības pamata”.¹⁵ Tomēr šī norma LPSR kriminālkodeksā netika iekļauta.

1998.gada Krimināllikums

Septiņus gadus pēc neatkarības atjaunošanas, 1998.gada jūnijā Latvijā tika pieņemts jauns Krimināllikums, kas stājās spēkā 1999.gada 1.aprīlī. Iepriekšējais 69.pants kļuva par 78.pantu, un tajā tika veiktas vairākas izmaiņas. Lai arī no panta tika izslēgta norma par nacionālā goda un cieņas aizskaršanu, savukārt vienā paragrāfā tika apvienotas 69. panta 2. un 3.daļas, tas būtiski nemainījās un tajā joprojām bija iekļauti divi atšķirīgi noziedzīgi nodarījumi – naida kurināšana un tiesību ierobežošana uz rases vai nacionālās piederības pamata.

78.pants. Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana

(1) Par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, kā arī par apzinātu personas ekonomisko, politisko vai sociālo tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu personai atkarībā no tās rases vai nacionālās piederības —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām.

2) Par tādu pašu darbību, ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, kā arī tad, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.

Savās rekomendācijās pēc Latvijas valdības otrā ziņojuma izvērtēšanas, Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību izteica nožēlu, ka 78.pantā vairs netika iekļauta norma, kas paredzēja kriminālatbildību par nacionālā goda un cieņas pazemošanu, kā tas bija iepriekšējā Kriminālkodeksa 69.pantā. Tā norādīja, ka, līdzīgi kā citās valstīs, rasistiska runa Latvijā bieži izpaužas kā pazemojoši izteicieni, kas vērsti pret personu tās nacionālās vai etniskās piederības dēļ.¹⁶

¹⁵ Zakon SSR ot 02.04.1990 N 1403-1 „Ob ysileniye otvetstvennosti za posyagatelstva na natsionalnoye ravnopraviye grazhdan ir nasilstvennoye narusheniye yedinstva territorii Soyuza SSR”, pieejams <http://pravo.lvonevsky.org/baza/soviet/sss0976.htm>

¹⁶ European Commission against Racism and Intolerance, 2nd Report on Latvia Strasbourg 23 July, 2002, 12. lpp. pieejams http://hudoc.ecri.coe.int/XML/ECRI/ENGLISH/Cycle_02/02_CbC_eng/02-cbc-latvia-eng.pdf

78.panta vieta Krimināllikumā

1961.gada LPSR Kriminālkodeksā 69.pants par nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšanu tika iekļauts vissmagāko noziedzīgo nodarījumu vidū – 1.nodaļas “Valsts noziegumi” apakšnodaļā II “Citi valsts noziegumi”.

Pēc neatkarības atgūšanas 1991.gadā Latvijas PSR Kriminālkodekss tika pārdēvēts par Latvijas Kriminālkodeksu, taču lielā mērā saglabāja padomju kodeksa struktūru un noziedzīgo nodarījumu sastāvus, bet vienlaikus, reaģējot uz jaunām pārmaiņām, tajā tika veikti bieži grozījumi.

1992.gadā Latvija kļuva par ANO Konvencijas “Par genocīda novēršanu un sodu par to” dalībvalsti, un 1993.gadā tika izdarīti grozījumi LR Kriminālkodeksā, paredzot kriminālatbildību par noziegumiem pret cilvēci, mieru, genocīdu¹⁷ un kara noziegumiem. Tika izveidota jauna apakšnodaļa “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds” (68.1-3), kas tika iekļauta Sevišķās daļas 1.nodaļā starp “Noziegumiem pret republiku” (59. – 68.pants) un “Citiem valsts noziegumiem” (69. – 84.1.pantu).

Jaunajā Krimināllikumā, kas tika pieņemts 1998.gada jūnijā, IX – vissmagāko noziegumu – nodaļā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds” tika iekļauts arī 78.pants “Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana”.

1961

Citi valsts noziegumi

69.pants

Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana

1993

Noziegumi pret republiku

Pirmā A nodaļa

Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds (68.1-3)

II Citi valsts noziegumi (69. – 84.1.pants)

69.pants

Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana

1999

IX nodaļa Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds

78.pants

Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana

Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana (no 2007.gada jūlija)

Lai arī tiek atzīts, ka, iekļaujot rasu un nacionālā naida kurināšanu vissmagāko noziegumu nodaļā, Latvijas likumdevējs atzinis rasistiski motivētu noziegumu bīstamību un to

¹⁷ Sākotnēji genocīda definīcija LR Kriminālkodeksā tika pārņemta nepilnīgi, vienlaikus arī tika paplašināta. Starptautiskajos dokumentos nostiprinātā genocīda definīcija tika pilnībā pārņemta ar jaunā Krimināllikuma pieņemšanu, bet saglabājot LR likumdevēja papildinājumu “sociālu grupu”.

potenciāli destruktīvo ietekmi uz sabiedrību, Starptautiskās krimināltiesas Romas Statūtu Paskaidrojošais memorands norāda, ka "slepkavība, iznīcināšana, spīdzināšana, izvarošana, vajāšana, pamatojoties uz politisko, rasu vai reliģisko piederību, sasniedz noziegumu pret cilvēci sliekšni, ja tā ir daļa no plašas vai sistemātiskas prakses."¹⁸

Latvijā pēc KL 78.panta ierosinātās krimināllietas ir individuāli rasu vai nacionālā naida kurināšanas vai rasistiski motivētas vardarbības gadījumi. Šā iemesla dēļ tiek apšaubīta šā panta atrašanās vietas piemērotība šajā Krimināllikuma nodaļā, taču vienlaikus paustas bažas, gadījumā ja rasu un nacionālā naida kurināšanu pārvietotu uz KL XIV nodaļu "Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām", to izmeklēšanai, iespējams, nepiešķirtu tādu prioritāti kā līdz šim un tos neizmeklētu Drošības policija, jo šādu noziegumu izmeklēšana tad būtu piekritīga tikai Valsts policijai.

150.pants (137.pants)

Kopš 1991.gada Latvijas kriminālajā likumdošanā ir arī cita norma, kas saistīta ar iespējamiem naida noziegumiem, kā reliģiskā naida celšanu, personu reliģisko jūtu aizskaršanu un personu līdztiesības pārkāpšanu atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju. Būtībā tā aizstāja citu LPSR Kriminālkodeksa pantu, kas iepriekš noteica kriminālatbildību par noteikumu pārkāpšanu attiecībā uz baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas (137.pants).¹⁹

1990.gadā tika pieņemts PSRS likums "Par apziņas brīvību un reliģiskām organizācijām," un saistībā ar šo likumu 1991. gada 17. aprīlī PSRS prezidents M.Gorbačovs izdeva likumu par attiecīgiem grozījumiem dažādos citos PSRS likumos, t.sk. 1958.gada PSRS Likumā par kriminālatbildību par valsts noziegumiem. Tika papildināts tā 11.pants – "Par nacionālās un rasu līdztiesības pārkāpšanu un pilsoņu līdztiesības pārkāpšanu atkarībā no viņu attieksmes pret reliģiju", kas noteica kriminālatbildību par tiesību ierobežošanu un naida kurināšanu uz reliģiskiem pamatiem.²⁰

Norma par "pilsoņu līdztiesības pārkāpšanu atkarībā no viņu attieksmes pret reliģiju" tika iekļauta Latvijas Kriminālkodeksa nodaļā "Noziegumi pret pilsoņu politiskajām, darba un citām tiesībām" 1991.gada 6.augustā. Šis pants tika izteikts līdzīgā redakcijā kā 69. pants. Tajā tika iekļauti vairāki noziedzīgu nodarījumu sastāvi – tiesību ierobežošana, personu reliģisko jūtu aizskaršana un naida kurināšana sakarā ar personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu, un 137. pants tika pārdēvēts par "Iedzīvotāju līdztiesības pārkāpšana viņu attieksmē pret reliģiju".

1998.gada 1.jūnijā pieņemtajā jaunajā Krimināllikumā nodaļa tika pārdēvēta par "Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām" un 137.pants kļuva par 150.pantu.

¹⁸ Citēts: Guy Horton in *Dying Alive - A Legal Assessment of Human Rights Violations in Burma* April 2005, co-Funded by The Netherlands Ministry for Development Co-Operation. See section "12.52 Crimes against humanity", Page 201. He references RSICC/C, Vol. 1 p. 360 at <http://burmalibrary.org/docs3/Horton-2005.pdf>

¹⁹ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. J.Dzeniša un A.Nieders vispārīgā redakcijā, Rīga: Avots, 1982. – 442. lpp.

²⁰ Zakon SSSR ot 17.04.1991 N 2121-1 O Vneseniye izmenenii i dopolnenii v nekotoriye zakonodatelniye akti Soyuza SSR v svyazi prinyatiyem zakona SSR „O Svobode sovesti i religioznih organizatsii”, pieejams <http://www.bestpravo.ru/ussr/data01/tex10309.htm>

150.pants. Personu līdztiesības pārkāpšana atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju

Par personu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, jebkuru priekšrocību radišanu personām atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju, izņemot darbību reliģisko konfesiju institūcijās, kā arī par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz četrdesmit minimālajām mēnešalgām.

Latvijas Krimināllikumā no padomju LPSR Kriminālkodeksa vēl saglabājusies norma, ko potenciāli varētu saistīt ar naida noziegumiem.

151.pants. Reliģisku rituālu traucēšana

Par reliģisku rituālu tīšu traucēšanu, ja tie nepārkāpj likumu un nav saistīti ar personas tiesību aizskaršanu, — soda ar piespiedu darbu vai ar naudas sodu līdz desmit minimālajām mēnešalgām.

Citi likumi

Nacionālā un rasu naida kurināšana ir aizliegta arī vairākos speciālajos likumos. Likuma "Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm" 10.pants aizliedz sapulču, gājienu un piketu laikā sludināt vardarbību, nacionālo un rasu naidu, klaju nacisma, fašisma vai komunisma ideoloģiju, bet 11.pants aizliedz šādu pasākumu dalībniekiem izmantot bijušās PSRS, Latvijas PSR un nacistiskās Vācijas karogus, ģerboņus, himnas un simboliku (arī stilizētā veidā), kā arī pasākuma organizatoram un dalībniekiem nogādāt pasākuma norises vietā šādus priekšmetus, kā arī turēt tos pie personām vai transporta līdzekļos, kas atrodas tuvāk par 500 metriem no pasākuma norises vietas.²¹

Likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 7.pants par nepublicējamo informāciju aizliedz publicēt informāciju, kas aicina uz rasu, nacionālo vai reliģisko pārkāpumu un neiecietību. Saskaņā ar likuma 12.pantu tiesa var pieņemt nolēmumu par masu informācijas līdzekļa darbības izbeigšanu, ja tas publicējis informāciju, kura krimināllietā ar tiesas spriedumu atzīta par rasu un nacionālās vienlīdzības pārkāpumu. Savukārt 24.pants aizliedz žurnālistam izplatīt ziņas, kas minētas 7.pantā, bet 27.pants paredz, ka par informācijas publicēšanu, kas aicina uz rasu, nacionālo vai reliģisko pārkāpumu un neiecietību vainīgās personas atbild Latvijas Republikas likumos noteiktajā kārtībā.²²

Radio un televīzijas likuma III. nodaļas "Raidījumu un programmu veidošana un to radīšana" 17.panta 3.daļa par programmu veidošanas vispārīgiem noteikumiem nosaka, ka programma nedrīkst ietvert musinājumu uz nacionālo, rasu, dzimumu un reliģisko naidu, uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu. Savukārt 20.pantā noteiktie ierobežojumi reklāmai un televeikalam nosaka, ka reklāma un televeikals nedrīkst ietvert jebkuru rases, dzimuma vai tautības diskrimināciju, kā arī aizskart reliģiskās jūtas vai politisko pārliecību.²³

Reliģisko organizāciju likuma 18.pants par reliģisko organizāciju darbības izbeigšanu nosaka, ka, ja reliģiskā organizācija pārkāpj Latvijas Republikas Satversmi un likumus, tās darbību var izbeigt tiesa. 18.4 pants konkrētizē, ka tiesa var izbeigt reliģiskās organizācijas darbību, ja tā sludina reliģiskās neiecietības vai naida idejas.²⁴

²¹ Par sapulcēm, gājieniem un piketiēm, pieņemts 16.01.1997., stājās spēkā 13.02.1997., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 25.05.2007.

²² Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem, pieņemts 20.12.1990., stājās spēkā kopš 01.01.1991., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.10.2006.

²³ Radio un televīzijas likums, pieņemts 24.08.1995, stājās spēkā 11.09.2005., ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 30.12.2004.

²⁴ Reliģisko organizāciju likums, pieņemts 07.09.1995., spēkā kopš 10.10.1995., ar grozījumiem līdz 10.10.2002.

2. Latvijas policijas struktūra

Latvijas policiju veido Valsts policija, Drošības policija, kas darbojas visā Latvijas Republikas teritorijā un kuras finansē no valsts budžeta, un pašvaldības policija, ko izveido un finansē pašvaldība un kas darbojas attiecīgajā administratīvajā teritorijā. Valsts policija un Drošības policija ir iekšlietu ministra pārraudzībā esošas iestādes. Pašvaldības policija darba organizācijas jautājumos sadarbojas ar Valsts policiju.

Valsts policija

Valsts policijas sastāvā ietilpst Valsts policijas centrālais aparāts un tam pakļautās struktūrvienības. Līdz 2008.gada sākumam Latvijā darbojās 28 Valsts policijas teritoriālās struktūrvienības (26 administratīvie rajoni, galvaspilsēta Rīga un Jūrmala). Plānotā Valsts policijas reforma paredz piecu reģionālo policijas pārvalžu izveidi ar vienotiem vadības centriem Rīgā, Jelgavā, Daugavpilī, Valmierā un Kuldīgā ar policijas iecirkņiem, kas apkalpos 109 novadus. Policijas reforma norisināsies saskaņā ar administratīvi teritoriālo reformu, policijas galvenās reģionālās pārvaldes tiks veidotas atbilstoši tiesu apgabaliem.²⁵ 2008. gada 1.janvārī Rīgas Galvenā policijas pārvalde apvienojās ar Rīgas rajona policijas pārvaldi, bet no 2008.gada 1.aprīļa tās nosaukums ir Rīgas reģiona pārvalde.²⁶ Tā ir lielākā policijas struktūrvienība Latvijā, kas aptver Rīgas pilsētu, Rīgas rajonu un kurai plānots pievienot Jūrmalas un Ogres policiju. 2008.gada rudenī Valsts policijā strādāja ap 10 000 darbinieki (apmēram 9000 policijas darbinieki un 1000 līgumdarbinieki), lielākajā teritoriālajā struktūrvienībā Rīgas Reģiona policijas pārvaldē bija ap 3700 darbinieku.

Katra no teritoriālajām struktūrvienībām sastāv no trim galvenajām nodaļām – Kriminālpolicijas, Kārtības policijas un Administratīvās daļas. Rīgas reģiona pārvalde sastāv no centrālā aparāta, deviņiem policijas iecirkņiem Rīgas pilsētā un sešiem policijas iecirkņiem bijušā Rīgas rajona policijas pārvaldes teritorijā, kuriem ir līdzīga struktūra bez centrālā aparāta specializētajām nodaļām.

Kriminālpolicija

Kriminālpolicijas funkcijās ietilpst noziedzīgu nodarījumu novēršana un atklāšana, to personu meklēšana, kuras slēpjas no izmeklēšanas un tiesas, izvairās no soda izciešanas vai pazudušas bez vēsts, kā arī kriminālistikas speciālistu piedalīšanās nodrošināšana izmeklēšanas darbībās. Kriminālpolicija pilda savus pienākumus, sadarbojoties ar Kārtības policiju un Pašvaldības policiju, ir tiesīga iepazīties ar visiem materiāliem, kuri ir Kārtības policijas un Pašvaldības policijas iestādēs, un pārņemt no Kārtības policijas savā lietvedībā jebkuru lietu par noziedzīgiem nodarījumiem un personām, kuras tos izdarījušas.

Kārtības policija

Kārtības policija nodarbojas ar sabiedriskās kārtības nodrošināšanu, t.sk. uz ielām un ceļiem; noziedzīgu nodarījumu atklāšanu un novēršanu; iedzīvotāju sūdzību un iesniegumu izskatīšanu; apsardzes funkciju veikšanu uzņēmumos un organizācijās. Tās struktūrā ietilpst patruļdienests, ceļu policija, iecirkņa inspektoru dienests, operatīvās

²⁵ Segliņš: Reģionālā reforma nodrošinās sabiedrisko kārtību un drošību, *Leta*, 2008.gada 13.jūnijs.

²⁶ <http://www.vp.gov.lv/?sadala=153>

vadības nodaļa, nepilngadīgo lietu inspekcija, konvoješanas daļa, īslaicīgās aizturēšanas vietas, licenču un atļauju dienests, apvienība "Apsardze". Kārtības policijas sastāvā ir specvienība "Alfa."

Pašvaldības policija

Pašvaldības policija lielākajās pilsētās tika izveidota 1980.gadu beigās un 1990.gadu sākumā, lai radītu nepieciešamo līdzsvaru iespējamai padomju milicijas pretestībai Latvijas neatkarības atjaunošanas sākotnējā periodā. Pašvaldības policija kontrolē attiecīgo pašvaldību saistošo noteikumu ievērošanu, par kuru pārkāpšanu paredzēta administratīvā atbildība, tās uzdevums ir uzraudzīt sabiedrisko kārtību, veikt preventīvus pasākumus likumpārkāpumu novēršanā. Pašvaldības policija var veikt arī atsevišķas sociālā darba funkcijas, kā sniegt palīdzību sociālā riska ģimenēm, nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, personām, kas atbrīvotas no ieslodzījuma vietām. Atsevišķās apdzīvotās vietās Valsts policija ir deleģējusi noteiktas funkcijas pašvaldības policijai, savukārt vietās, kur pašvaldības policijas nav, valsts policijas darbinieki var veikt pašvaldības darbinieku funkcijas. Pašvaldības policijas darbinieku skaits pašvaldībās svārstās no dažiem darbiniekiem līdz vairākiem simtiem. Lielākā pašvaldības policija ir Rīgā, kurā strādā ap 800 policijas darbinieku.

Drošības policija

Drošības policija tika izveidota 1994.gada 27.decembrī. Tā ir viena no valsts drošības iestādēm, un tā veic pretizlūkošanas un operatīvās darbības pasākumus, lai apkarotu noziegumus pret cilvēci, kara noziegumus, genocīdu, organizēto un ekonomisko noziedzību, terorismu, kaitniecību un citus valsts drošību un varu apdraudošus noziedzīgus nodarījumus, bandītismu, korupciju, naudas viltošanu, kā arī kodolmateriālu, narkotisko un citu (ķīmisko, radioaktīvo) stipras iedarbības vielu, šaujamo un cita veida ieroču, sprāgstvielu nesankcionētu izplatīšanu u.c. līdzīgus nodarījumus. Kopš 2005.gada tās struktūrā darbojas Pretterorisma centrs, kas nodrošina pastāvīgu terorisma draudu monitoringu (ar terorisma draudiem saistītās informācijas analīzi), koordinē valsts un pašvaldību institūciju, kā arī juridisko personu sadarbību pretterorisma jomā un veic nacionālās pretterorisma sistēmas attīstības plānošanu.²⁷ Drošības policija veic radikālu un ekstrēmistisku organizāciju monitoringu.

²⁷ Drošības policija <http://www.iem.gov.lv/iem/2nd/?cat=136>

3. Institucionālā piekritība naida noziegumu izmeklēšanā

Satversmes aizsardzības birojs

No 1995.gada līdz 2002.gadam iesniegumus par KL 78.panta (Kriminālkodeksa 69.panta) noziedzīgajiem nodarījumiem izskatīja Satversmes aizsardzības birojs (SAB). SAB pārtrauca izskatīt iesniegumus un izmeklēt lietas par Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu veikšanu 2002.gada 24.jūlijā, kad stājās spēkā Saeimas pieņemtie grozījumi SAB likumā, kas noteica, ka SAB vairs nav izziņas tiesību. Tika svītrotā SAB likuma 3.panta 7.daļa, kurā par vienu no SAB darba uzdevumiem bija noteikta izziņas veikšana attiecībā uz noziegumiem, kas izdarīti valsts drošības jomā un valsts drošības iestādēs, kā arī citos gadījumos, kad izziņas veikšanu uzdevis ģenerālprokurors.²⁸ No 1995. – 2002.gadam SAB saņēma 6 iesniegumus (2000.gadā – 3, 2001.gadā – 3) par 78. panta noziedzīga nodarījuma pazīmēm un ierosināja 3 krimināllietas (2000.gadā).²⁹

Drošības policija un Valsts policija

Kriminālprocesa likuma 387.pants nosaka institucionālo piekritību noziegumu izmeklēšanā. Valsts policijas pilnvarotas amatpersonas izmeklē jebkuru noziedzīgu nodarījumu, izņemot šā panta 2. – 10.daļā noteiktos gadījumus, ja vien ģenerālprokurors nav uzdevis to darīt. Drošības policijas pilnvarotas amatpersonas izmeklē noziedzīgus nodarījumus, kas izdarīti valsts drošības jomā vai valsts drošības iestādēs, vai citus noziedzīgus nodarījumus savas kompetences ietvaros un gadījumos, kad izmeklēšanu uzdevis veikt ģenerālprokurors.³⁰ Saskaņā ar Valsts drošības iestāžu likuma 15.2 pantu Drošības policija valsts drošības jomā veic pretizlūkošanas un operatīvās darbības pasākumus, lai apkarotu noziegumus pret cilvēci, kara noziegumus, genocīdu, organizēto un ekonomisko noziedzību, terorismu, kaitniecību un citus valsts drošību un varu apdraudošus noziedzīgus nodarījumus.³¹

Tā kā Krimināllikuma 78.pants ir iekļauts Krimināllikuma IX nodaļā "Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds", šai nodaļā iekļauto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšana ir piekritīga Drošības policijai. Taču praksē kriminālprocesu, kas uzsākti pēc KL 78.panta paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm, izmeklēšana attīstījusies šādi – naida runas gadījumā drukātos medijos, internetā sākotnējo izmeklēšanu veic Drošības policija, savukārt rasistiskas vardarbības, draudu, publisku aizskārums "uz ielas" gadījumos sākotnējo izmeklēšanu veic Valsts policija, un, ja lieta tiek kvalificēta pēc KL 78.panta, tā tiek nodota tālākai izmeklēšanas turpināšanai Drošības policijai. Ja lieta tiek kvalificēta pēc cita KL panta, bet tiek saskatīts rasistisks motivs kā atbildību pastiprinošs apstāklis, tad izmeklēšanu veic Valsts policija.

²⁸ Satversmes aizsardzības biroja likums. Pieņemts 05.05.1994., spēkā kopš 19.05.2004., ar grozījumiem līdz 04.05.2004.

²⁹ Informācija Latvijas Cilvēktiesību centram no Satversmes aizsardzības biroja preses sekretāres Baibas Rātas-Saliņas 2007.gada 16.aprīlī.

³⁰ Kriminālprocesa likums, 21.04.2005., spēkā kopš 01.10.2005., ar grozījumiem līdz 29.07.2008.

³¹ Valsts drošības iestāžu likums, pieņemts 05.05.1994., stājies spēkā kopš 19.05.2004., ar grozījumiem līdz 04.08.2007.

**Rasistisks uzbrukums u.c. (iela)
Naida runa (internets, avīzes)**

→ Valsts policija

→ Drošības policija
→ Drošības policija

Kriminālprocesu, kas uzsākti pēc 150. un 151.panta, izmeklēšana ir piekritīga Valsts policijai.

4. Naida noziegumu statistika

Statistiku par noziedzīgiem nodarījumiem un likumpārkāpējiem apkopo Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs, kas uztur Noziedzīgu nodarījumu reģistru. Reģistrējamo informācijas apjomu un informācijas iesniegšanas kārtību nosaka Ministru kabineta 2005. gada 4.oktobra noteikumi Nr.756.³² Arī policijas teritoriālās vienības uztur savus iekšējos noziedzīgu nodarījumu reģistrus. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs centralizēti reģistrē informāciju par uzsāktiem kriminālprocesiem, noziedzīgiem nodarījumiem un likumpārkāpējiem. Tiesībsargājošajām institūcijām ir jāiesniedz informācija Iekšlietu ministrijas Informācijas centram par noziedzīgiem nodarījumiem, izmantojot triju veidu uzskaites veidlapas: divas attiecas uz noziedzīgu nodarījumu reģistrāciju – “Noziedzīga nodarījuma uzskaites karte”, “Noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas rezultātu uzskaites karte” – un viena – par noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personas aprakstu. Latvijā nav izveidots noziegumos cietušo personu reģistrs, un vienīgā pieejamā statistika par cietušajiem ir par noziegumos cietušajiem bērniem.

Naida noziegumu reģistrēšana

Latvijā oficiāli pieejamā statistika par naida noziegumiem ir ierosināto kriminālietu/ kriminālprocesu skaits pēc Krimināllikuma 78.panta (pirms 1999.gada – pēc Kriminālkodeksa 69.panta). To apkopo gan Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs Noziedzīgu nodarījumu reģistrā, gan arī Drošības policija, kurai piekritīga kriminālprocesu pēc KL 78.panta paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm izmeklēšana. Pēc 150. un 151.panta ierosināto kriminālprocesu reģistrēšanu veic Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs.

1990.gadi

1990.gados LKK 69.pants tika piemērots reti un ierosinātais kriminālietu skaits bija mazs, un tās izbeidza pierādījumu un nereti ekspertīzes trūkuma dēļ, kā arī raizējoties par iespējamiem vārda brīvības ierobežojumiem pēc padomju periodā pastāvējušās cenzūras.

Pirmā lieta periodā pēc neatkarības atgūšanas pēc šī noziedzīgā nodarījuma pazīmēm tika iztiesāta pēc Kriminālkodeksa 69.panta 3.daļas 2000.gadā par Uzvaras pieminekļa spridzināšanas mēģinājumu u.c. 1997.gadā izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kad trīs no deviņām pie ekstrēmistiskās organizācijas „Pērkoņkrusts” piederošām personām tika notiesātas arī par musināšanu uz nacionālo un rasu naidu.³³

³² MK noteikumi nr. 756 “Noziedzīgu nodarījumu reģistra noteikumi”, pieņemti 2005.gada 4.oktobrī, spēkā no 2005.gada 13.oktobra.

³³ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģija. Lieta nr. K-79/8/Nr.51603097, 2000.g.

Vairākās lietās ar acīmredzamu rasistisku motīvu krimināllietas tika ierosinātas pēc 185.panta (mantas tiša iznīcināšana un bojāšana), 228.panta (kapa un liķa apgānīšana), taču nozieguma rasistiskais motīvs netika vērtēts.

Tā 1999.gada oktobrī tika apgānīts holokausta memoriāls 30 000 vietējiem ebrejiem Daugavpilī, akmeņi tika apķēpāti ar kāškrustiem un citu nacistisko simboliku. Noziegums tika izdarīts laikā, kad Daugavpilī notika konference par jūdaisma vēsturi, kurā piedalījās arī akadēmiķi no Jeruzalemes un Viļņas, kas apmeklēja memoriālu. Policija pie vienas no divām aizturētajām personām dzīvokļa kratīšanas laikā atrada paštaisītu SS formu, cepuri, plakātus un kartiņas ar SS simboliku un paštaisītu Ādolfa Hitlera fotogrāfiju. Neņemot šos apstākļus vērā, jaunieši tika apsūdzēti tikai pēc 228. panta 2. daļas par kapu apgānīšanu un notiesāti ar nosacītu brīvības atņemšanu.³⁴

Antisemitiskos incidentos, kas bija vērsti pret ebreju īpašumiem vai piemiņas vietām, kas Latvijā galvenokārt notika 90.gados un – retāk arī turpmākos gados, tikai dažos gadījumos lietas tika ierosinātas pēc LKK 69. vai KL 78.panta un līdz ar to izmeklētas kā naida noziegumi.

Statistika pēc 1990.gadiem

Laikā no 1997. – 2008.gada novembrim Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs bija reģistrējis 63 lietas (pēc KPK 69. un KL 78.panta), savukārt Drošības policija no 2000.gada – 2008.gada novembrim – 57 lietas.³⁵

Naida runas pieaugums publiskajā telpā, galvenokārt 2004. – 2005.gadā, izraisīja iepriekš nepieredzētu Drošības policijas ierosināto kriminālprocesu skaitu pēc KL 78.panta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, un ierosināto kriminālprocesu skaits 2005. – 2008.gadā (2005.gadā – 13, 2006.gadā – 14, 2007.gadā – 16, 2008.gadā – 9) veido lielāko daļu no 78.panta lietām. Laikā no 1999. – 2008.gadam Drošības policija atteicās ierosināt krimināllietu/procesu vismaz 54 gadījumos (1999. – 2003. – 15³⁶, 2005.gadā – 17, 2006.gadā – 10, 2007.gadā – sešas³⁷, 2008.gadā – astoņās lietās³⁸), kurās iesniedzēji uzskatīja, ka notikusi nacionālā vai rasu naida kurināšana.

³⁴ Daugavpils tiesa. Lieta Nr. 1-483/2000.gada 23.maijā.

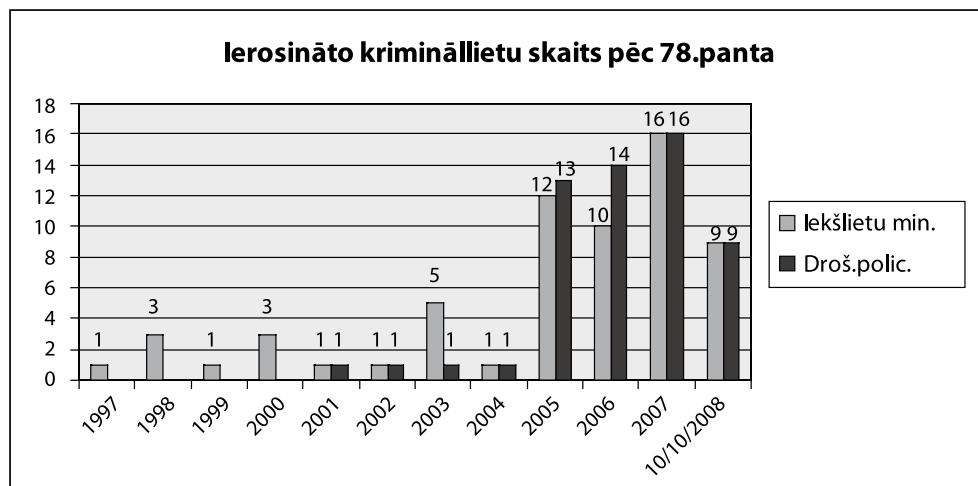
³⁵ Rakstiska informācija LCC no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra un Drošības policijas.

³⁶ Artūrs Kučs (2004). Vārda brīvības robežas: goda un cieņas aizskaršana, naida kurināšana. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs „Providus”, 2004.

³⁷ Jānis Maizītis, LR Ģenerālprokurors (2008). Prezentācija ECRI apajā galda diskusijā par Latvijas 3.ziņojumu, 2008. gada 19.maijā.

³⁸ Rakstiska informācija LCC no Drošības policijas, 2008.gada oktobrī.

Iekšlietu ministrijas Informācijas centra un Drošības policijas reģistrēto ierosināto kriminālprocesu/krimināllietu skaits pēc 78.panta

Avoti: Iekšlietu ministrijas informācijas centrs un Drošības policija

Drošības policija veic sīkāku uzskaiti par 78.panta ierosinātām krimināllietām par rasu, nacionālā, etniskā naida kurināšanu gan drukātos medijos, gan internetā. Atsevišķi tiek apkopota statistika par grafiti, uzbrukumiem.

Gads	Interneta vide	avīzēs	skrejlapas	uzraksti uz sienām, objektiem	uzbrukums	citi
2000		1				
2001			1			
2002			1			
2003	1					
2004	1					
2005	6	3		1		3
2006	4			2	6	2
2007	9				5	2
11/2008	7				2	
Kopā	28	4	2	3	13	7

Avots: Drošības policija

Nozieguma motīvs "starpnacionālās attiecības"

Reģistrējot noziedzīgos nodarījumus, policija nefiksē noziedzīga nodarījuma naida (rasistiskie, reliģiskie, homofobiskie) motīvus. Taču, acīmredzot, kopš padomju perioda saglabājies noziedzīga nodarījuma motīvs "starpnacionālās attiecības," kas arī līdz šim

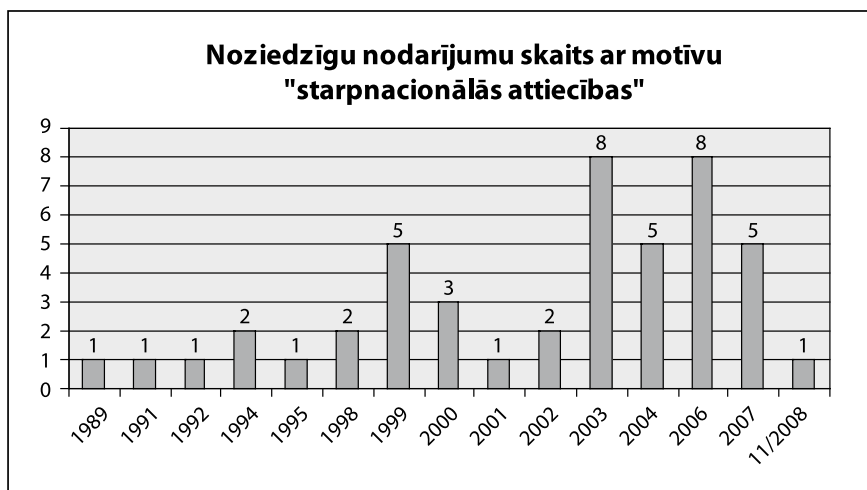
brīdim, kaut neregulāri, tiek atzīmēts gan lietās, kas ierosinātas pēc KL 78. panta, gan arī citu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm. Divās veidlapās – Noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas rezultātu uzskaites kartē un Noziedzīgu nodarījumu izdarījušas fiziskas personas apraksts vai tās juridiskās personas apraksts, kuras interesēs noziedzīgu nodarījumu izdarījusi fiziska persona, tiek norādīts arī nozieguma motīvs. Pavisam uzskaitīti 14 motīvi, t.sk. "starpnacionālās attiecības". Noziedzīga nodarījuma uzskaites kartē, kas ir pirmā aizpildāmā karte, nozieguma motīvs netiek atzīmēts.

Noziedzīgu nodarījumu raksturojošie dati

8. Motīvs: mantkārbība (1), cita noziedzīga nodarījuma slēpšana (2), huligāniskas tieksmes (3), greizsirdība (4), strīds (5), citi sadzīves iemesli (6), atriebība (7), **starpnacionālās attiecības** (8), politiski uzskati (9), seksuālās tieksmes (10), narkotisko vai psihotropo vielu iegūšana (12), toksisko vielu iegūšana (13), alkoholisko dzērienu iegūšana (14), citi motīvi

Jēdziens "starpnacionālās attiecības" bija izplatīts padomju laikos un šim terminam ir arī negatīva pieskaņa. MK noteikumi neparedz obligātu motīvu atzīmi veidlapās, tāpēc ir grūti novērtēt, vai policija to veikusi un vai veic regulāri.

Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegto informāciju laikā no 1989.–2008.gada novembrim kopumā 46 krimināllietās kā noziedzīga nodarījuma motīvs ir norādīts ieraksts "starpnacionālās attiecības".

11 no 46 krimināllietām, kurās atzīmēts motīvs "starpnacionālās attiecības", lieta ierosināta pēc KL 78. (LKK 69.) panta, savukārt 35 lietās motīvs "starpnacionālās attiecības" atzīmēts, kad lieta ierosināta pēc citiem KL pantiem.³⁹ Kopš jauna Krimināllikuma stāšanās spēkā 1999.gada 1.aprīlī šis motīvs atzīmēts 26 lietās pēc citiem pantiem kā 78.pants.⁴⁰

³⁹ Informācija LCC no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Noziedzīgu nodarījumu uzskaites nodaļas, 15.08.2007.

⁴⁰ Rakstiska informācija LCC no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Noziedzīgu nodarījumu uzskaites nodaļas, 2007.gada 15.augustā, 2008.gada 10.novembrī.

- slepkavība sevišķi pastipriņošos apstākļos (118.p.) – 3 lietās
- tīšs smags miesas bojājums (125.p.) – 1 lietā
- tīšs vidēja smaguma miesas bojājums (126.p.) – 1 lietā
- tīšs viegls miesas bojājums (130.p.) – 1 lietā
- huligānisms (231.p.) – 7 lietās;
- zādzība, krāpšana, piesavināšanās nelielā apmērā (180.p., 175.p.) – 9 lietās
- piesavināšanās (179.p.) – 1 lietā
- narkotisko un psihotropo vielu neatļauta izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana un pārsūtīšana (253.p.) – 1 lietā
- mantas tīša iznīcināšana vai bojāšana (185.p.) – 1 lietā
- nelikumīgas darbības ar naudas dokumentiem (193.p.) – 1 lietā

LCC nav bijusi iespēja detalizēti izpētīt krimināllietas, lai pēc tām noskaidrotu iemeslus, kāpēc “starpnacionālās attiecības” tikušas atzīmētas kā nozieguma motīvs. Informācijā par krimināllietu, kas tika iztiesāta 2005.gada 14.aprīlī, seši jaunieši tika notiesāti nosacīti par huligānismu (231.2 pants), kas izpaudās mantas iznīcināšanā, metot akmeņus, pudeli ar degmaisījumu pa māju, kuru acimredzot apdzīvoja čigāni, logiem, un kas nosūtīta uz lekšlietu ministrijas Informācijas centru, atzīmēts motīvs „starpnacionālās attiecības”.⁴¹

Salīdzinoši nesenā lietā 2006.gada decembrī, kad vairāki “skinhedi” verbāli aizskāra brazīliešu jaunieši, kas bija kopā ar vietējiem jauniešiem, nicīgi izsakoties par viņas ādas krāsu, aicinot atstāt Latviju un metot ar pudeli, Valsts policija sākotnēji incidentu kvalificēja pēc KL 78. panta 2.daļas, kam piekrita arī Drošības policija, bet prokuratūra to pārkvalificēja pēc KL 231. panta 2.daļas kā huligānismu, kas izdarīts personu grupā, lietā kā nozieguma motīvs tika atzīmētas “starpnacionālās attiecības”.⁴²

⁴¹ Rakstiska informācija LCC no lekšlietu ministrijas Informācijas centra Noziedzīgo nodarījumu uzskaites nodaļas, 2007.gada 15.augustā. Krimināllieta Nr. 113800034404/K-36-101/05, 2005.gada 14.aprīlī.

⁴² Rakstiska informācija LCC no lekšlietu ministrijas Informācijas centra Noziedzīgo nodarījumu uzskaites nodaļas. Rīgas Centra rajona tiesa/Lietas nr. 11087297306/ 2007.gada 29.maijs.

5. Noziegumi pēc KL 78.panta

Pieaugošais pēc KL 78.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm ierosināto krimināllietu skaits, sākot ar 2005.gadu, ir aktualizējis problēmas un izaicinājumus, ar kuriem jāsaskaras policijai, prokuratūrai un tiesām rasistisku noziegumu lietās. Tās norāda arī uz nepieciešamību celt visas krimināltiesību sistēmas kapacitāti šajos jautājumos, un problēmas praksē norāda arī uz trūkumiem likumdošanā.

Tiesvedība

Kriminālprocesa likuma 40.nodaļas "Krimināllietu piekritība tiesai" 442. panta 2.daļa nosaka, ka apgabaltiesai kā pirmās instances tiesai ir piekritīgas krimināllietas par noziegumiem, kas vērsti pret cilvēci, mieru, krimināllietas par kara noziegumiem, genocīdu. Tā kā gandrīz visas lietas, kas ierosinātas pēc KL 78.panta, ir notikušas Rīgā, tad kriminālvajāšanu veikuši Rīgas tiesu apgabala prokurori, un tās iztiesātas Rīgas apgabaltiesā.

Naida runas lietas

Pēdējos gados lielākā daļa pēc 78.panta ierosināto kriminālprocesu ir par naida runu, galvenokārt internetā, (28)⁴³ avīzēs (4), skrejlapās (4) un publiskā diskusijā (1). No 2005. gada līdz 2008.gada novembrim jau 16 lietas par rasu vai nacionāla naida kurināšanu beigušās ar reālu sodu – prokuratūra pieņēmusi lēmumu piemērot priekšrakstu par sodu 11 lietās, bet tiesa taisījusi notiesājošu spriedumu – 5 lietās. Gandrīz visās ar interneta vidi saistītās lietās pie kriminālatbildības saukti rasistiska satura komentāru autori, bet vienā lietā vainīgā persona, latvietis, tika saukta pie kriminālatbildības par mājas lapas izveidi un par naidīga, pret latviešiem vērsta, satura dziesmas ievietošanu tajā. Lielākajā daļā gadījumu komentāru autori bijuši 15 – 24 gadus veci jaunieši, kuri izteikuši 1 – 4 par rasistiskiem, naidu kurinošiem, atzītus komentārus.⁴⁴ Šajos gadījumos personām piemērots naudas sods no 320 – 960 Ls, bet vienā gadījumā 2008.gada sākumā persona pirmo reizi notiesāta ar 120 stundām piespiedu darba.

Tā kā 78.pants ir iekļauts KL vissmagāko noziegumu nodaļā (Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds), šiem noziegumiem nav noilguma pat tad, ja rasistisks komentārs ir izteikts pirms vairākiem gadiem un ir arhivēts. Tā vienā lietā komentārs tika uzrakstīts 2004.gada decembrī, personai mācoties 9.klasē, taču kriminālprocess uzsākts tikai pēc trim gadiem – 2007.gada 20.septembrī, un tā paša gada decembrī piemērots naudas sods 480 latu apmērā.⁴⁵

Prokurori, vērtējot komentārus, secinājuši, ka trīs komentāri ir ar "tendenci uz sistemātiskumu,"⁴⁶ bet četru komentāru gadījumā vainīgā persona "sistemātiski un apzināti vairākkārt iesaistoties diskusijās un ievietojot komentārus, veica darbību, kas

⁴³ 2003.g. – 1, 2004.g. – 1, 2005.g. – 6, 2006.g. – 4, 2007.g. – 9 krimināllietas, līdz 2008.gada novembrim – 7 krimināllietas.

⁴⁴ Viens komentārs (4 lietas), divi komentāri (3 lietas), trīs komentāri (3 lietas), 4 komentāri (1 lieta).

⁴⁵ Lēmums par kriminālprocesa pabeigšanu, piemērojot priekšrakstu par sodu Nr. 11840004107, 2007.gada 18.decembrī.

⁴⁶ Lēmums par kriminālprocesa pabeigšanu, piemērojot priekšrakstu par sodu Nr. 11840004106, 2007.gada 14.februārī.

apzināti vērsta uz rasu naida un nesaticības izraisīšanu.”⁴⁷ Komentāros izteikti aicinājumi uz vardarbību un iznīcināšanu (izšaut, noindēt, ieviest genocīdu, izdurt acis, palaist pa mīnu lauku, sadedzināt, aicinājumi deportēt no valsts, izteikts pārkums vai nicinājums pret konkrētas grupas pārstāvjiem). Komentāri bijuši vērsti pret krieviem, slāviem (5), latviešiem (4), tumšādajiem (3), ebrejiem, Āzijas pārstāvjiem, turkiem, čigāniem (1).

Pretēji minētajiem gadījumiem 2007.gada 28.maijā Rīgas apgabaltiesa (1.instances tiesa) attaisnoja trīs nacionālradikālās Latvijas Nacionālās frontes (LNF) biedrus. Pret vienu kā marginālās radikālās avīzes “DDD” redaktori un pret diviem kā rakstu autoriem par izteikumiem rakstos, kas tika publicēti avīzē 2004. – 2005.gadā tika ierosinātas krimināllietas par apzinātu nacionālā naida izraisīšanu, pret krieviem un ebrejiem vērstiem izteikumiem, kas aicināja no Latvijas deportēt “okupantus” un ierobežot nelatviešu tiesības. Ar iesniegumiem tiesībsargājošajās iestādēs bija vērsušies toreizējais Īpašu uzdevuma ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta parlamentārais sekretārs un Daugavpils krievu Nacionālās kultūras biedrības priekšsēdētājs. Tiesa attaisnoja visus trīs apsūdzētos noziedzīga nodarījuma sastāva trūkuma dēļ, uzsverot, ka apsūdzēto darbībās nav konstatēts tiešs nodoms izraisīt nacionālo naidu. Prokurore iesniedza protestu par tiesas lēmumu, taču arī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu tiesu palāta atstāja negrozītu 1.instances tiesas spriedumu, uzsverot, ka tā ņemusi vērā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 10.panta interpretāciju, kas aizsargā šādus izteikumus, un norādīja, ka tā ņem vērā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesā divas iztiesātās lietas pret Latviju,⁴⁸ kas gan bija par politiku un amatpersonas goda un cieņas aizskaršanu un nevis par rasistiskiem izteikumiem. Pēc prokuratūras iesniegtā protesta, kurā apšaubīta apsūdzētās puses pieaicināto ekspertu sniegto atzinumu atbilstība Kriminālprocesa likuma prasībām, Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departaments atzina to atbilstību augšminētā likuma prasībām un uzturēja spēkā apelācijas tiesas lēmumu.⁴⁹

LNF Latvijā darbojas jau vairāk nekā desmit gadus un ir kļuvusi bēdīgi slavēta ar savu regulāro pretkrievisko, pret seksuālajām minoritātēm, kā arī nereti pret ebrejiem vērsto retoriku. 2001. gadā un 2002.gada sākumā tās priekšsēdētājs A.Garda organizēja vairākus eseju konkursus par tādām tēmām kā “Latvijas atbrīvošana no 700 000 kolonistiem ir uzdevums Nr. 1”, “Latvija bez homoseksualitātes” un par likumprojekta “Par Latvijas dekolonizāciju” izstrādi. 2003.gada jūnijā pēc tam, kad “DDD” uzsāka antisemitiskā izdevuma „Cionas Gudro protokolu” publicēšanu, toreizējais Īpašu uzdevumu ministrs sabiedrības integrācijas lietās griezās pie Drošības policijas ar iesniegumu ierosināt krimināllietu par naida kurināšanu.⁵⁰ 2007.gada martā Latvijas Radio atteicās pārraidīt vienu no LNF priekšsēdētāja apmaksātām reklāmām Latvijas Radio 4, kurā viņš aicināja “visu labā nepilsoņus pa labam un laikus atstāt Latviju.”⁵¹

Šīs lietas norāda uz pretrunīgu tiesu sistēmas reakciju, kad pazīstama radikāla labēja organizācija savā izdevumā publiski un sistemātiski ilgākā laika periodā publicē naidīgus

⁴⁷ Lēmums par kriminālprocesa pabeigšanu, piemērojot priekšrakstu par sodu 118440002605, 2007.gada maijs.

⁴⁸ LR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta/Lieta Nr. PAK-99/ 2008.gada 28.februārī.

⁴⁹ LR Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departaments/Lieta Nr. SKK-404/08. 2008.gada 6.otobrī.

⁵⁰ Nils Muižnieks. Latvia. In: Racist Extremism in Central and Eastern Europe. (red. Cas Mudde). Routledge: 2005, 109.-111.lpp.

⁵¹ Latvijas Radio cenzē maksas sludinājumu, 23.03.2007, pieejams <http://www.dddlnf.com/content/view/243/2/>

komentārus, taču tiek attaisnota, kamēr lietās, kad internetā personas publicējušas nereti izolētus komentārus, tās tiek sodītas ar ievērojamu nauda sodu.

Ar likumu aizliegtu naidu kurinošu simbolu izmantošana

Latvijā nav aizliegtu "naidu kurinošu" simbolu saraksta, un Krimināllikums tieši neparedz nacistiskās Vācijas simbolu aizliegumu. Likums "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem" skaidri aizliedz nacistiskās Vācijas karogu, ģerboņu, himnas un simbolikas (arī stilizētā veidā)⁵² kā arī LPSR un PSRS simbolikas izmantošanu, un Administratīvo pārkāpumu kodekss paredz administratīvos sodus par sapulču, gājienu un piketu organizēšanas un norises kārtības pārkāpšanu⁵³.

Kāškrusta izmantošanas interpretācija Latvijā tiesai, kas nav ņēmusi vērā tās lietošanas plašāku kontekstu, ir bijusi problemātiska. Tā 2007.gada 9.maijā Rīgas pašvaldības policijas Zemgales priekšpilsētas pārvalde sastādīja administratīvo protokolu par administratīvo pārkāpumu par nacistiskās Vācijas simbolikas izmantošanu, ko veica radikālās organizācijas "Gustava Celmiņa Centrs" vadītājs Igors Šiškins, protestējot pret Uzvaras dienas svinībām. 2007.gada 15.maijā Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa secināja, ka simbols ir latviešu mitoloģijas simbols [Laimas krusts],⁵⁴ un I.Šiškina nestā karoga attēlots biedrības simbols. Savos secinājumos tiesa pilnībā paļāvās uz informācijas avotiem un materiāliem, kurus iesniedza I.Šiškins.⁵⁵ Savukārt G.Celmiņš, kura vārdā nosaukta I.Šiškina vadītā organizācija, 1930.gados izveidoja nacionālradikālu organizāciju "Pērkoņkrusts", kas sludināja fašistisko ideoloģiju, bet kura tika aizliegta pēc Ulmaņa apvērsuma. "Pērkoņkrusts" tika atjaunots 1990.gados, tā biedri centās uzspidzināt Uzvaras pieminēkli, un I.Šiškins bija viens no trim "Pērkoņkrusta" biedriem, kas tika notiesāti arī par rasu un nacionālā naida kurināšanu. 2008.gadā I.Šiškins bija izveidojis arī mājas lapu, kurā bija izvietots balts kāškrusts uz melna, balta un sarkana fona, kas parasti tiek saistīts ar nacistiskās Vācijas krāsām.

Ekspertīzes

Gandrīz visās rasu vai nacionālā naida kurināšanas lietās, kas ierosinātas pēc Krimināllikuma 78.panta, Drošības policija parasti ir noteikusi ekspertīzes, lai konstatētu, vai notikusi rasu vai nacionālā naida kurināšana, un līdz šim nav attīstījusi pietiekamu iekšējo kapacitāti, lai pati veiktu naidīga satura izvērtēšanu.

Kriminālprocesa likums nosaka, kādā gadījumā var noteikt ekspertīzi, gadījumus, kad šāda ekspertīze ir obligāta, ekspertīžu veidus, eksperta slēdzienu u.c. Ekspertīzi var noteikt procesa virzītājs gadījumos, kad kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai nepieciešams veikt pētījumu, kurā izmantojamas speciālas zināšanas kādā zinātnes, tehnikas, mākslas vai amatniecības nozarē (194.pants). Kriminālprocesa likums paredz 11 gadījumus, kad ekspertīze ir obligāta. Kriminālprocesos, kas uzsākti pēc Krimināllikuma 78.pantā paredzētā sastāva pazīmēm, ekspertīze nav obligāta. Procesā virzītājs var arī noteikt komplekso ekspertīzi, ja kriminālprocesam nozīmīgu jautājumu noskaidrošanai

⁵² Likuma „Par sapulcēm, gājieniem un piketiem” 10. panta 2.daļa; 11.panta 5.daļa.

⁵³ Likums „Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss”, 174.3 pants. Sapulču, gājienu un piketu, kā arī publisko izklaides un svētku pasākumu organizēšanas un norises kārtības pārkāpšana.

⁵⁴ kas bija kāškrusts pulksteņa rādītāja virzienā (autoru piebilde)

⁵⁵ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas Lēmums par lietvedības izbeigšanu Lietā Nr. P131037407

objekti izpētāmi dažādu nozaru ekspertiem. Eksperti, kuri izdara komplekso ekspertīzi, sniedz kopīgu atzinumu, savukārt atsevišķu atzinumu var sniegt eksperts, kurš nepiekrīt kopīgajam atzinumam. Eksperts lietā sniedz rakstveida atzinumu, t.sk. izpētē izmantotās metodikas un iegūtos rezultātus un sniedz argumentētas atbildes uz uzdotajiem jautājumiem vai norāda iemeslus, kuru dēļ atbildēt nav iespējams (203.pants).

Izskatītajās krimināllietās noteiktas visdažādākās ekspertīzes – lingvistiskā, cilvēktiesību, filozofiskā, žurnālistiskā, tāpat arī kompleksās ekspertīzes, un ne vienmēr ir skaidra izšķiršanās par labu vienai vai otrai jomai. Par ekspertiem procesa virzītāji piesaistījuši akadēmisku iestāžu (Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta, Rīgas Juridiskās augstskolas), Tiesībsarga (bijušā Valsts cilvēktiesību biroja), Valsts valodas aģentūras un NVO (Sabiedriskās politikas centra "Providus" un Latvijas Cilvēktiesību centra) pārstāvjus. Diemžēl konkrēti kritēriji šādu speciālistu atlasei nav izstrādāti, nav definēti arī naida runas kritēriji. Vairākos gadījumos arī aizstāvības puse pieaicinājusi savus speciālistus ekspertīzes veikšanai, kuru vidū bijušas nacionālradikāli noskaņotas personas, kā, piemēram, LU Baltu valodu katedras filologs, kurš, cita starpā, 2006.gada Saeimas vēlēšanās startēja radikālās "Nacionālās spēka savienības" sarakstā.

Uz nepieciešamību izstrādāt vienotus ekspertu kritērijus un standartus naida runas izvērtēšanā norādījis arī LR Ģenerālprokurors J. Maizītis.⁵⁶

Rasistiska vardarbība

2005.gadā Latvijā pirmo reizi tika oficiāli reģistrēti rasistiski motivētas vardarbības gadījumi (gan vardarbības mēģinājumi, gan vardarbība) un rasistiska aizskaršana pret indiēti, ēģiptietī, nigērietī ("Afrolat" vadītāju), afroamerikāni (ASV vēstniecības darbinieku) un Rīgas ebreju kopienas rabīnu. Sākotnēji policija kvalificēja gadījumus kā sīko huligānismu vai huligānismu, pienācīgi nevērtējot likumpārkāpēju rasistisko motīvu un vairākos gadījumos, kad tika konstatēts, ka cietušajiem nav nodarīti nopietni miesas bojājumi, lietas izbeidza. Gan Valsts, gan Drošības policijas pārstāvji šķietami nevēlējās kvalificēt šos noziedzīgos nodarījumus pēc KL 78. panta 2.daļas, taču pēcāk to darīja mediju un sabiedrības kritikas un spiediena rezultātā.

Pirmā iztiesātā rasistiskas vardarbības lieta bija saistīta ar ASV vēstniecības darbinieku, afroamerikāni, kuram uzbruka vairāki ar skinhediem saistīti jaunieši. Sākotnēji lieta tika kvalificēta kā huligānisms, taču Rīgas apgabaltiesa nosūtīja lietu atpakaļ policijai izmeklēšanas turpināšanai, un lieta tika pārkvalificēta pēc KL 78. panta 2. daļas.⁵⁷

Laika periodā no 2005. – 2008.gadam 14 oficiāli zināmos rasistiskas vardarbības gadījumos KL 78. panta 2.daļa piemērota sešās lietās, t.sk. divās nesenās lietās – pirmajā oficiāli reģistrētajā lietā par vardarbību, kas tika vērsta pret čigānu (romu) pārstāvjiem (divām nepilngadīgām meitenēm) 2007.gada rudenī un diviem Armēnijas pilsoņiem 2008.gada pavasarī. Rasistiski izteikumi, aicinājumi atstāt Latviju, saistība ar skinhediem, skinhedu (nacistiska) atribūtika kalpojuši par pierādījumiem tam, ka noziegums izdarīts ar rasistisku motīvu. Tai pat laikā policijai nav pietiekamas pieredzes šādu naida noziegumu identificēšanā un izmeklēšanā un izpratnes par šādu noziegumu īpašo raksturu un

⁵⁶ Jānis Maizītis, LR Ģenerālprokurors. Prezentācija ECRI Apaļā galda diskusijā par Latvijas 3.ziņojumu. Rīga, 2008.gada 19.maijs.

⁵⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija/Lieta nr. K-04-0253-06/20/2006, 2006.gada 31.marts.

ietekmi uz cietušajiem. Tāpat eksperti norādījuši, ka KL 78.pants nebūtu piemērojams rasistiskas vardarbības gadījumos, jo tas pēc būtības ir naida runas pants, taču līdz šim nav arī neviena gadījuma, kad rasistisks motīvs būtu piemērots kā atbildību pastiprinošs apstāklis.

Verbālu rasistisku aizskārumu gadījumā kriminālprocess nav ticis uzsākts vai arī ir ticis izbeigts noziedzīga nodarījuma sastāva trūkuma dēļ.

Pēc KL 78.panta iztiesātās lietas (rasistiski noziegumi)

Laikā no 1997.gada līdz 2008.gada novembrim prokuratūra vai tiesa piemērojusi sodu 22 lietās pēc KL 78.panta (KK 69.panta) noziedzīga nodarījuma sastāva.

Lietu skaits pēc KL 78.panta sastāva pazīmēm, kurās prokuratūra vai tiesa piemērojusi sodu, 1997.-2008.gada novembris

KL 78.pants	Lietu skaits
78. panta 1.daļa	17 (prokuratūra -11, tiesa -6)
78. panta 2.daļa	5 (tiesa)
Kopā	22

Avots: apkopots pēc prokuratūras un tiesu materiāliem

Līdz 2008.gada novembra sākumam prokuratūra vai tiesa sodu kriminālprocesos pēc KL 78. (LKK 69. panta) panta bija piemērojušas 33 personām.

Notiesāto personu skaits (personu skaits, kam piemērots prokurora priekšraksts par sodu un kas notiesātas ar tiesas spriedumu) 1997. – 2008.gadā

Panti	Naudas sods	Piespiedu darbi	Nosacīta notiesāšana ar b/a	Brīvības atņemšana	Kopā
78.p.1.d	11	1	4	1	17
78.p.2.d. (69.3)			11	5 (3 personas pēc 69.3.d.)	16
	11	1	15	6	33

Tabula sastādīta, izmantojot prokuratūras un tiesu statistiku.

Visi naida runas gadījumi, kas beigušies ar soda piemērošanu, izņemot vienu gadījumu, ir bijuši saistīti ar internetu. Personām piemērots naudas sods, bet vienā gadījumā 2008. gada sākumā persona pirmo reizi notiesāta ar 120 stundām piespiedu darba.⁵⁸ Vienā gadījumā persona, kura uzskatīja sevi par neonacistu, par izteikumiem konferencē pret čigāņiem un ebrejiem tika notiesāta ar brīvības atņemšanu.⁵⁹

⁵⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija/Lieta Nr. K04-74-08/9, 2008.gada 24.janvārī.

⁵⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija/Lieta Nr. K04-0145-08/3, 2008.gada 6.martā.

Tā kā likums par rasistisku vardarbību kā sodu paredz tikai brīvības atņemšanu, tad vainīgās personas galvenokārt notiesātas ar nosacītu brīvības atņemšanu un tiesa atsevišķām personām piemērojusi nosacījumus, kas pildāmi uzraudzības perioda laikā. 2007.gadā divas vainīgās personas par uzbrukumu Ruandas pilsonim, arī "Afrolat" biedram, tika notiesātas ar attiecīgi sešiem un astoņiem mēnešiem brīvības atņemšanas.⁶⁰

⁶⁰ Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģija/Lieta Nr. K04-0113-07/18, 2007.gada 30.janvārī.

6. Homofobiski noziegumi

Latvija Krimināllikumā nav speciālu normu par noziedzīgiem nodarījumiem pret personām to seksuālās orientācijas dēļ. Arī homofobisks motīvs nav atbildību pastiprinošs apstāklis, un homofobisku noziegumu gadījumā tiek piemērotas Krimināllikuma vispārējās normas. Homofobiskās retorikas pieaugums publiskajā telpā pēdējo gadu laikā saistībā ar Rīgas praidu un citiem LGBT pasākumiem, ko bieži vien veicinājuši atsevišķi politiķi, ir radījis nepieciešamību paplašināt personu aizsardzību, nosakot kriminālatbildību gan par homofobisku runu, gan par citiem homofobiski motivētiem noziegumiem. Līdz šim mēģinājumi panākt izmaiņas likumdošanā ir beigušies ar neveiksmi (Sk. nodaļu Likumdošanas izmaiņas 2004.–2008.gads), un diskusijas par to izraisījušas līdzīgu pretestību no atsevišķiem politiķiem, reliģiskajām un citām pret LGBT vērstām grupām, kā tas bijis mēģinājumos aizliegt diskrimināciju uz seksuālās orientācijas pamata. (Latvijas parlaments, lai gan negribīgi un pēc tam, kad Valsts Prezidente nosūtīja likumu atkārtotai izskatīšanai, ES Nodarbinātības direktīvas prasību dēļ eventuāli iekļāva seksuālo orientāciju Darba likumā kā vienu no diskriminācijas aizliegtajiem pamatiem).

Lai arī 2006.gada 23.jūlijā Rīgas Dome aizliedza otro Rīgas praidu un Administratīvā rajona tiesa aizliegumu atstāja negrozītu, agresīvi protestētāji apmētāja praida slēgto, alternatīvo pasākumu dalībniekus ar mēsliem, bojātu pārtiku un izsauca aizskarošus homofobiskus saukļus. Protestu laikā policija aizturēja 14 personas un lielākajai daļai pirmās instances tiesas par sīko huligānismu piemēroja administratīvos sodus – naudas sodus no 25 – 30 Ls apmērā, taču pēc prokurora protesta sešās no lietām tika uzsākts kriminālprocess par huligānismu. 2008.gada 15.janvārī Vidzemes priekšpilsētas tiesa notiesāja ar 100 stundām piespiedu darba Saeimas deputāta palīgu – Jaunās paaudzes draudzes locekli. Tiesa gan nevērtēja vainīgās personas homofobisko motīvu, taču līdz šim tas ir bargākais sods par sabiedriskās kārtības pārkāpumiem 2006.gada Rīgas praida laikā.⁶¹ Lai arī vainīgā persona spriedumu pārsūdzēja, 2008.gada 11.jūnijā Rīgas apgabaltiesa spriedumu atstāja negrozītu.

2006.gada 25.jūlija rītā pēc praida pasākumiem divi jaunieši piekāva homoseksuāļu pāri. Šis bija pirmais oficiāli zināmais homofobiski motivētas vardarbības gadījums, abi cietušie ziņoja par notikušo policijai,⁶² taču, nepastāvot speciālām Krimināllikuma normām, tika piemērota vispārēja Krimināllikuma norma.

2007.gadā Rīgas praidis notika aiz nožogojuma Vērmaņdārzā, lielā policijas apsardzībā, un pasākuma beigās policija aizturēja kādu vīrieti un viņa nepilngadīgo dēlu, kuri protestējot pret pasākumu, bija metuši ar petardi, kura sprāga. Abi tika apsūdzēti huligānismā pēc Krimināllikuma 231.panta 2.daļas. 2008.gada 16.oktobrī Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa tēvam un dēlam piesprieda nosacītu brīvības atņemšanu, piemērojot attiecīgi vienu gadu nosacītu brīvības atņemšanu ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem un sešu mēnešu nosacītu brīvības atņemšanu ar sešu mēnešu pārbaudes laiku. Spriedums tika pārsūdzēts.⁶³

⁶¹ Rīgas pilsētas Vidzeme priekšpilsētas tiesa /Lieta Nr.K30-176/5-2007, 2008. gada 15.janvāris.

⁶² Piekauj homoseksuālas orientācijas dēļ, Leta, 2006.gada 25.jūlijs.

⁶³ Par petaržu spridzināšanu seksuālo minoritāšu pasākumā piespriež nosacītu brīvības atņemšanu, Leta, 2008. gada 17.oktobris.

7. Likumdošanas izmaiņas 2004. –2008.gadā

Krimināllikuma 78. un 150.pants

Lai arī Tieslietu ministrija ir atbildīgā ministrija, kas koordinē izmaiņas likumdošanā, kas skar krimināltiesību jomu, Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts (Integrācijas sekretariāts) ir bijusi par Eiropas Savienības Rasu direktīvas (2000/43/EC) pārņemšanu nacionālajā likumdošanā atbildīgā valsts institūcija. Pēdējos gados abas iestādes rosinājušas priekšlikumus par grozījumiem likumdošanā, taču tie savstarpēji nav koordinēti. Lai arī dažādu likumdošanas iniciatīvu sīkam izklāstam nav tik liela saturiska vērtība, īss pārskats par neseno likumdošanas attīstību var ilustrēt gan pašu likumdošanas pieņemšanas procesu, gan arī izdarītos likumdošanas grozījumus.

Pirms iestāšanās Eiropas Savienībā, līdz 2004.gadam, Latvija uzņēmas saistības pārņemt nacionālajā likumdošanā vairāku ES direktīvu prasības, kas saistītas ar diskriminācijas aizliegumu. Kaut arī Rasu direktīvas prasības tieši neskar krimināltiesību jomu, 2003.-2004.gadā Integrācijas sekretariāts līdzās citiem normatīvo aktu grozījumiem uz direktīvas pamata sagatavoja grozījumus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā un Krimināllikumā.

Grozījumi KL paredzēja sadalīt 78.pantu, nošķirot atbildību par nacionālā un rasu naida vai nesaticības izraisīšanu no diskriminācijas aizlieguma, pēdējo pārceļot uz 150.pantu. Savukārt 150.pants, kas iepriekš paredzēja kriminālatbildību par personu līdztiesības pārkāpšanu atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju, tiku paplašināts uz diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja tā izdarīta atkārtoti gada laikā, uz daudz plašākiem pamatiem, iekļaujot *personas dzimumu, vecumu, rasi, ādas krāsu, tautību vai etnisko piederību, reliģisko pārliecību, politiskajiem vai citiem uzskatiem, sociālo izcelsmi, izglītību, sociālo un mantisko stāvokli, nodarbošanās veidu, veselības stāvokli vai seksuālo orientāciju*.⁶⁴

Lai arī Saeima šos grozījumus 1.lasījumā pieņēma 2004.gada 7.aprīlī, nākamo divu gadu laikā to tālāka virzība nenotika. Grozījumus no jauna aktualizēja jaunievēlētā 9.Saeima 2006.gada 23.novembrī, un tā atkārtoti 1.lasījumā tādā pašā redakcijā pieņēma grozījumus. 2007.gada 11.janvārī Saeima 2.lasījumā saglabāja iepriekšējo 78.panta redakciju, taču pieņēma jaunu Krimināllikuma 150.panta redakciju, izsvītrojot iepriekš uzskaitītos daudzos diskriminācijas pamatus, bet nosakot kriminālatbildību par *“normatīvajos aktos noteiktā diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja tā izdarīta atkārtoti gada laikā”*.⁶⁵ Daudzo pamatu izslēgšana bija lielā mērā saistīta ar dažādu sabiedrības grupu, īpaši reliģisko konfesiju, pretestību pret seksuālās orientācijas iekļaušanu starp aizliegtajiem diskriminācijas pamatiem. 18.janvārī Saeima 2. lasījumā pieņēma grozījumus Administratīvo pārkāpumu kodeksā līdzīgā veidā kā Krimināllikumā.⁶⁶

2006.gada 21.decembrī Tieslietu ministrija, acīmredzot nebūdam informēta par notiekošo Saeimā, Valsts sekretāru sanāksmē izsludināja paralēli Saeimai izstrādātos,

⁶⁴ 150. pants

⁶⁵ Likumprojekts “Grozījumi Krimināllikumā”, reģ. No.739, pieņemti Saeimā pirmajā lasījumā 2004.gada 7.aprīlī, otrajā lasījumā 2006.gada 11.janvārī at http://www.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LP0015_2

⁶⁶ Likumprojekts “Grozījumi Administratīvo pārkāpumu kodeks”, Reg.No.740, pieņemti pirmajā lasījumā 2004. gada 7.aprīlī, otrajā lasījumā 2006.gada 18.janvārī.

bet ar Saeimu un arī Integrācijas sekretariātu nekoordinētos grozījumus Krimināllikuma 78. un 150.pantā. 2006.gada vasarā, reaģējot uz agresijas izpausmēm 22.jūlijā Rīgā seksuālo minoritāšu pasākumu laikā, Ministru prezidents Aigars Kalvītis uzdeva tieslietu ministram Guntim Grīnvaldam izstrādāt grozījumus Krimināllikuma 78.pantā, kurā bez kriminālatbildības par rasu un etniskā naida kurināšanu noteiktu atbildību arī par cita veida naida kurināšanu.⁶⁷ Grozījumos līdzīgā veidā tika nodalīta atbildība par ar diskrimināciju saistītajiem noziegumiem no atbildības par nacionālā un rasu naida izraisīšanu, ievērojami paplašināti diskriminācijas pamati, nosaucot 11 pamatus un atstājot atvērtu pamatu sarakstu. Vienlaikus 78.pants par nacionālā un rasu naida izraisīšanu tika papildināts ar reliģiskā naida izraisīšanu, savukārt 150.panta 1.daļa tika pārdēvēta par 2.daļu, vienlaikus paredzot kriminālatbildību par naida kurināšanu uz daudziem citiem pamatiem.⁶⁸

Pēc reliģisko konfesiju vadītāju un atsevišķu citu organizāciju kritikas par seksuālās orientācijas iekļaušanu diskriminācijas pamatos,⁶⁹ 2007.gada 15.februārī Tieslietu ministrija Valsts sekretāru sanāsmē atsaucā izsludinātos grozījumus, pamatojot ar to, ka tie būtiski neatšķiras no Saeimas virzītajiem likuma grozījumiem.⁷⁰

Jūnijā Saeima 3.lasījumā atkal izmainīja KL 78. un 150.panta redakcijas. 78.pants par nacionālā, rasu vai etniskā naida izraisīšanu tika papildināts ar piebildi "pārkāpjot vienādas attieksmes principu", savukārt 150.pantā tā atteicās no 2.lasījumā pieņemtā vispārējā diskriminācijas aizlieguma un atgriezās pie panta sākotnējās redakcijas, kas paredzēja kriminālatbildību par personu līdztiesības pārkāpšanu pēc to attieksmes pret reliģiju. Lēmuma pieņemšanu ietekmēja vairāki parlamenta deputāti, t.sk. Saeimas Cilvēktiesību komisijas priekšsēdētājs, mācītājs un Latvijas Pirmās partijas biedrs, kas bēdīgi izcēlies ar regulāro homofobisko retoriku, kas atkārtoja lielāko reliģisko konfesiju pārstāvju bažas par reliģijas "izzušanu" no KL 150.panta.

Vairāki kreisās opozīcijas parlamenta deputāti vērsās pie Valsts prezidentes, aicinot neizsludināt jaunpieņemtos grozījumus, jo tie aizliedza diskrimināciju tikai pēc reliģiskās piederības pamata, bet ārpus likuma regulējuma tika izslēgts diskriminācijas aizliegums uz citiem pamatiem kā rase, etniskās piederība, valoda, invaliditāte, dzimums u.c. Valsts prezidente nosūtīja Krimināllikuma grozījumus otrreizējai caurlūkošanai. 21.jūnijā Saeima izdarīja grozījumus 78.pantā un 150.pantā, gan arī pieņēma jaunu 149.¹ pantu, kas nosaka kriminālatbildību „*par diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu rasu vai etniskās piederības dēļ vai par cita normatīvajos aktos noteiktā diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu, ja tā izdarīta atkārtoti gada laikā.*” Grozījumi stājās spēkā 2007.gada 19.jūlijā.

⁶⁷ Kārklīņa, D. Ministru Prezidents uzdot Jaundžeikaram sniegt atskaiti par paveikto seksuālo minoritāšu pasākumu laikā, Leta, 23.07.2006.

⁶⁸ Likumprojekts "Grozījumi Krimināllikumā", pieejams http://tm.gov.lv/objs/tm_projects/project_68925.doc.

⁶⁹ Pāparde, I., "Seksuālās orientācijas" iekļaušana Krimināllikumā izraisa iebildumus, NRA, 24.01.2007

⁷⁰ Atsakās no seksuālās orientācijas diskriminācijas aizlieguma likumā, www.delfi.lv, 15.02.2007

Krimināllikuma 78.panta (bijušā Kriminālkodeksa 69.panta) grozījumu vēsture

LPSR Kriminālkodekss 1961. –1991.gads	Kriminālkodeksa grozījumi 1990. gadā	Krimināllikums (spēkā kopš 1999. gada 1.apriļa)	Krimināllikuma grozījumi (spēkā kopš 19.07.2007)
Nodaļa Citi valsts noziegumi	Nodaļa Citi valsts noziegumi	Nodaļa Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds	Nodaļa Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds
69.pants Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana Par propagandu vai aģitāciju nolūkā musināt uz rasu vai nacionālo naidu vai nesaticību, tāpat pilsoņu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai arī tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu pilsoņiem atkarībā no viņu rases vai nacionālās piederības, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz trim gadiem vai ar nometinājumu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem.	69.pants Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana Par tīšām darbībām nolūkā musināt uz nacionālo vai rasu naidu vai nesaticību, uz nacionālā goda un cieņas pazemošanu , tāpat arī par pilsoņu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu pilsoņiem atkarībā no viņu rases vai nacionālās piederības – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar naudas sodu līdz trīsdesmit minimālajām mēnešalgām. Par tām pašām darbībām , ja	78.pants Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana (1) Par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, kā arī par apzinātu personas ekonomisko, politisko vai sociālo tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu personai atkarībā no tās rases vai nacionālās piederības –soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar naudas sodu līdz	78.pants Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana (1) Par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar piespiedu darbu , vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām. (2) Par tādu pašu darbību, ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj-sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks,

	tās saistītas ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, kā arī ja tās izdarījusi amatpersona, - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar naudas sodu līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām. Par šā panta pirmajā vai otrajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās izdarījusi personu grupa vai ja šīs darbības izraisījušas cilvēku bojāeju vai citas smagas sekas, - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.	minimālajām mēnešalgām. (2) Par tādu pašu darbību, ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, kā arī tad, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma uzņēmēj-sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.	vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, - soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.

Lai arī vairāk nekā četrus gadus desmitu laikā norma ir vairākkārt grozīta, neskatoties uz likumdevēja neseniem pūliņiem, tā nav būtiski mainījusies. Zināmu skaidrību ir ieviesuši nesenie grozījumi, kuru rezultātā naida kurināšana un diskriminācijas aizlieguma pārkāpšana sadalīta pa atsevišķiem pantiem un par atsevišķiem KL 78.panta noziedzīgiem nodarījumiem tagad ir piemērojami arī piespiedu darbi. Diemžēl likumdevējs neievēroja, ka, kaut arī Krimināllikumā iepriekš nebija konkrēti minēta interneta vide, KL 78.panta 1.daļa kopš 2005.gada tika piemērota vismaz 15 gadījumos par naida runu internetā. Jaunie grozījumi tagad padara rasistiskus komentārus internetā par smagu noziegumu, par ko var sodīt tikai ar brīvības atņemšanu līdz 10 gadiem, savukārt rasistiski komentāri drukātos medijos ir mazāk smags noziegums, par ko var sodīt ar naudas sodu, piespiedu darbu vai brīvības atņemšanu līdz trim gadiem. Problēmas turpina radīt arī tas, ka joprojām tiek jaukta naida kurināšana runā un vardarbīgi rasistiski incidenti, jo KL 78. panta 2.daļā kā kvalificējošs apstāklis joprojām iekļauta vardarbība.

150. (137.) panta grozījumu vēsture

Latvijas PSR Kriminālkodekss	LR Kriminālkodekss (1991.,1993.)	Krimināllikums (kopš 1999.gada 1.apriļa)	Krimināllikums (kopš 2007.gada 19.jūlija)
4.nodaļa Noziegumi pret pilsoņu politiskajām, darba un citām tiesībām		XIV nodaļa Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām	
137. pants. Noteikumu pārkāpšana attiecībā uz baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas Par noteikumu pārkāpšanu attiecībā uz baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar labošanas darbiem uz laiku līdz vienam gadam, vai ar naudas sodu līdz pieciem simtiem rubļu. Par tiem pašiem nodarījumiem, ko izdarījušas personas, kas agrāk sodītas par noteikumu	137. pants. Iedzīvotāju vienlīdzības pārkāpšana viņu attieksmē pret reliģiju (1) Par iedzīvotāju tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, jebkuru priekšrocību radīšanu iedzīvotājiem atkarībā no viņu attieksmes pret reliģiju, kā arī par iedzīvotāju reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar viņu attieksmi pret reliģiju vai ateismu – soda ar naudas sodu līdz desmit minimālajām mēnešalgām. (2) Par tām pašām darbībām, ja tās izdarījusi	150.pants. Personu līdztiesības pārkāpšana atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju Par personu tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu, jebkuru priekšrocību radīšanu personām atkarībā no šo personu attieksmes pret reliģiju, izņemot darbību reliģisko konfesiju institūcijās, kā arī par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar piespiedu darbu,	150. pants. Reliģiskā naida celšana (1) Par personu reliģisko jūtu aizskaršanu vai naida celšanu sakarā ar šo personu attieksmi pret reliģiju vai ateismu – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz četrdesmit minimālajām mēnešalgām. (2) Par tādu pašu darbību, ja ar to radīts būtisks kaitējums vai ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj-sabiedrības) vai organizācijas

pārkāpšanu attiecībā uz baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas, kā arī par organizatorisko darbību, kas vērsta uz šo nodarījumu izdarīšanu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem.	persona, kas jau agrāk sodīta par tādu pašu noziegumu, kā arī par organizatorisko darbību, kas vērsta uz šo nodarījumu izdarīšanu, – soda ar naudas sodu līdz divdesmit minimālajām mēnešalgām.	vai ar naudas sodu līdz četrdesmit minimālajām mēnešalgām.	atbildīgs darbinieks, vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz astoņdesmit minimālajām mēnešalgām.

2005.gada 28.aprīlī Saeima pieņēma grozījumus Krimināllikumā, kas noteica kriminālatbildību par publisku aicinājumu uz genocīdu (KL 71.¹ pants), par ko paredzēta brīvības atņemšana uz laiku līdz 8 gadiem.⁷¹

Internets

2006.gada 5.oktobrī Saeima pieņēma likumu, ar kuru Latvija ratificēja Eiropas Padomes Konvenciju par kibernetiskajiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās.⁷² Konvencija stājās spēkā 2007.gada 1.jūnijā. Lai arī Latvijas normatīvie akti nav pilnībā tikuši izvērtēti un grozīti atbilstīgi Papildu protokola prasībām, atsaucē uz „automatizētu datu apstrādes sistēmu” KL 78.panta 2.daļā, iespējams, bija mēģinājums ņemt vērā Papildu protokola prasības.

Rasistisks motīvs kā atbildību pastiprinošs apstāklis

Līdz 2006.gada rudenim Latvijas Krimināllikumā bija iekļauti 13 atbildību pastiprinoši apstākļi, kurus tiesa ņēma vērā, nosakot sodu. 2006.gada 7.septembrī negaidīti ar citiem Krimināllikumā paredzētiem grozījumiem Saeima otrajā lasījumā un 12.oktobrī trešajā lasījumā bez īpašām diskusijām pieņēma Krimināllikuma 48.panta grozījumus, kas papildināja atbildību pastiprinošos apstākļu uzskaitījumu ar rasistisku motīvu (48.panta (14) daļa noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku motīvu dēļ).⁷³ Jāpiebilst, ka 2005.gada 8.decembrī Saeima noraidīja tā paša opozīcijas deputāta ieteikumu papildināt 48.pantu ar atbildību pastiprinošu apstākli - “noziedzīgais nodarījums izdarīts rasistisku motīvu dēļ vai ir saistīts ar diskrimināciju.”⁷⁴

Lai arī šīs izmaiņas viesa cerību, ka tiks nošķirta rasu un nacionālā naida kurināšana no rasistiskas vardarbības un citiem rasistiski motivētiem noziegumiem, kā, piemēram, tīša

⁷¹ Likums „Grozījumi Krimināllikumā”, pieņemti 2005.gada 28.aprīlī, spēkā no 01.06.2005

⁷² Likums “Par Konvenciju par kibernetiskajiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās”, pieņemts 2006. gada 5.oktobrī, spēkā no 2006.gada 27.oktobra.

⁷³ Grozījums Krimināllikumā, pieņemts 12.10.2006, stājās spēkā 15.11.2006.

⁷⁴ http://www.saeima.lv/bi8/lasa?dd=LP1180_3

īpašuma bojāšana, kapu apgānīšana, u.c. kopš tās iekļaušanas Krimināllikumā 2006.gada oktobrī, normu praksē nav piemērojusi nedz policija, nedz prokuratūra, nedz arī tiesa.

Genocīda noliegšana

2008.gada 13.martā Saeima pieņēma Deklarāciju „Par 1932. un 1933.gadā PSRS veiktajām represijām pret Ukrainas tautu.”⁷⁵ Deklarācija atzīst “golodomoru” (Lielo badu) par Staļiniskā režīma apzināti īstenotu genocīdu pret Ukrainas tautu. Sākotnējais deklarācijas projekts, ko izstrādāja Saeimas Ārlietu komisija un Ārlietu ministrija, definēja “golodomoru” kā “teroru pret Ukrainas tautu”⁷⁶, taču pēc atsevišķu parlamenta deputātu kritikas tas tika aizstāts ar jēdzienu “genocīds”. Lai arī deklarācija ir politisks dokuments un nav juridiski saistoša, diskusijas ap genocīda definīciju un centieni to paplašināt ir radījušas fonu un ievirzi turpmākajām parlamenta diskusijām par kriminālatbildības noteikšanu par genocīda publisku noliegšanu kontekstā ar ES letvarlēmuma par atsevišķu rasisma un ksenofobijas formu apkarošanu ar krimināllikuma palīdzību prasību ieviešanu nacionālajā likumdošanā. Saeimas plenārsēdē deputāte, bijusī Ārlietu ministre, S.Kalniete attaisnoja termina “genocīds” izmantošanu, norādot, tā “mēs paudīsim savu attieksmi arī pret to, ka pašlaik spēkā esošā definīcija – termina “genocīds” definīcija, tāda, kāda tā ir noteikta 1947.gada ANO konvencijā, – ir nepilnīga un ka tā faktiski traucē mums virzīties tālāk uz to mērķi, ko mēs sev esam izvirzījuši, - panākt starptautisku totalitārā komunisma nosodījumu.”⁷⁷

2008.gada 21.jūlijā valdība pieņēma grozījumus Krimināllikumā, kas paredz kriminālatbildību par genocīdu veikušo režīmu vai par genocīdu notiesātu personu publisku slavinašanu, attaisnošanu vai īstenotā genocīda noliegšanu, paredzot sodīt ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar piespiedu darbiem. Grozījumus izstrādāja Tieslietu ministrija, pamatojoties uz Eiropas Savienības letvarlēmumu par rasisma un ksenofobijas apkarošanu⁷⁸, kas paredz, ka ES dalībvalstīm jāveic pasākumi, lai noteiktu kriminālatbildību par Starptautiskās krimināltiesas statūtu 6.,7. un 8.pantā definēto genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publisku attaisnošanu, noliegšanu vai rupju banalizēšanu. 2008.gada 16.oktobrī Saeima pirmajā lasījumā atbalstīja grozījumu projektu.

Diskusiju laikā Eiropas Parlamentā un citos Eiropas Savienības forumos Baltijas un Polijas valstu Eiroparlamenta deputāti un citas oficiālas amatpersonas aicināja paplašināt letvarlēmumu, ietverot arī atsauci uz staļiniskā režīma pastrādātajiem noziegumiem, ko lielākā daļa ES dalībvalstu noraidīja. 2008.gada 22.jūlijā, dienu pēc tam, kad Latvijas valdība apstiprināja minētos grozījumus, Tieslietu ministrs G. Bērziņš (TB/LNNK)⁷⁹

⁷⁵ Lēmuma projekts – Deklarācija “Par 1932. un 1933.gadā veiktajām PSRS veiktajām represijām pret Ukrainas tautu”, 2008.gada 14.februārī, <http://www.saeima.lv/pages/html-saturs.jsp?id=10374>.

⁷⁶ Deklarācija “Par 1932. un 1933.gadā PSRS veiktajām represijām pret Ukrainas tautu”, 2008.gada 14.februārī, http://www.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LM0373_0

⁷⁷ Latvijas Republikas 9.Saeimas rudens sesijas septītā sēde, 2008.gada 13.marts, http://www.saeima.lv/saeima9/lasa?dd=LM0373_2

⁷⁸ letvarlēmums 2008/913/JHA par atsevišķu rasisma un ksenofobijas veidu un izteikumu apkarošanu ar krimināllikuma palīdzību tika pieņemts 2008.gada 28.novembrī.

⁷⁹ 2008.gada 16.oktobrī Saeima noraidīja TB/LNNK iesniegtos grozījumus Krimināllikumā, kas paredzēja noteikt kriminālatbildību par Latvijas valsts okupācijas fakta publisku noliegšanu vai publisku aicinājumu noliegt Latvijas valsts okupācijas faktu, paredzot par to sodu – brīvības atņemšanu līdz trim gadiem vai naudas sodu līdz trim minimālajām mēnešalgām.

atkārtoti uzsvēra, ka ir aicinājis letvarlēmumu attiecināt uz visu totalitāro režīmu, to skaitā komunisma, izdarītajiem noziegumiem.⁸⁰

Kopsavilkums

Neskatoties uz atsevišķiem neseniem likumdošanas grozījumiem, kā rasistiska motīva iekļaušanu atbildību pastiprinošu apstākļu sarakstā, grozījumi nav pieņemti, kopīgi vienojoties likumdevējam, praktiķiem un ekspertiem nopietnu un konstruktīvu diskusiju rezultātā, bet samērā haotiski un līdz šim Latvijas likumdošana nav izvērtēta atbilstīgi pastāvošajiem ANO, Eiropas Padomes standartiem un rekomendācijām naida noziegumu izskaušanas jomā, tā joprojām ir nepilnīga un nenodrošina efektīvu iespēju reaģēt uz dažādām naida izpausmēm un pret dažādām sabiedrības grupām.

8. Politikas dokumenti

Programma iecietības veicināšanai

2002.gada nogalē Latvijā tika izveidots jauns valdības ministra amats – Īpašu uzdevumu ministrs sabiedrības integrācijas lietās – un ministram pakļauts Īpašu uzdevumu ministra integrācijas lietās sekretariāts (turpmāk ĪUMSILS). Kopš darbības uzsākšanas iecietības veicināšana un diskriminācijas aizliegums bijušas daļa no sekretariāta darbības prioritātēm. 2004.gada 25.augustā tika pieņemta *Nacionālā programma iecietības veicināšanai 2005. – 2009.*, kas konstatē, ka Latvijā izplatītākās neiecietības formas eksistē uz etniskās un reliģiskās piederības pamata. Kā īpašu grupu programma akcentē čigānus un norāda uz atsevišķām antisemitisma izpausmēm un aizspriedumiem pret musulmaņiem, iedzīvotāju izteiktu nepatiku pret iespējamiem imigrantiem, patvēruma meklētājiem un bēgļiem, kā arī neiecietību pret atsevišķām sabiedrības grupām kā seksuālajām minoritātēm, HIV/AIDS slimniekiem un garīgi slīmajiem. Lai arī programma kā mērķi definē likumdošanas grozījumu izstrādi un starpinstitucionālās sadarbības veicināšanu neiecietības izskaušanas jomā,⁸¹ ne programmā, ne rīcības plānā konkrēti netiek minētas neiecietības galējās formas – naida runa un citi naida motivēti noziedzīgi nodarījumi un iespējamie pasākumi to ierobežošanai un novēršanai.

2008.gada pavasarī Valsts sekretāru sanāksmē tika uzsaukta jauna Programma iecietības veicināšanai 2009. – 2013.gadam, kura, cita starpā, paredz mazināt naida noziegumus un neiecietības izpausmes, izstrādājot un ieviešot mācību programmas policijas darbiniekiem, prokuroriem un tiesnešiem par iecietības, diskriminācijas un naida noziegumu novēršanas jautājumiem un organizējot sociālu kampaņu pret naida un neiecietības izpausmēm.⁸² Mazinoties politiskajai gribai, programmas tālāka virzība apstājās, un valdība to nav apstiprinājusi. Bez tam 2008. gada otrajā pusē kļuva skaidrs, ka ekonomiskās krīzes dēļ valstī tiks likvidētas vairākas valsts institūcijas, t.sk. ĪUMSILS, paredzot dažas no tā funkcijām nodot Bērnu un ģimenes lietu ministrijai.⁸³ Integrācijas

⁸⁰ Gaidis Bērziņš grozījumus Krimināllikumā attiecībā uz genocīda slavināšanu uzskata par ļoti būtiskiem, 22.07.2008, http://www.tm.gov.lv/lv/jaunumi/tm_info.html?news_id=2313

⁸¹ Nacionālā programma iecietības veicināšanai 2005. – 2009., pieejama http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/programma-iecietiba.pdf

⁸² Projekts "Programma iecietības veicināšanai 2009. – 2013. gadam", pieejama http://www.humanrights.org.lv/upload_file/IUMSILProg_220408.doc

⁸³ Valdība nolemj Sabiedrības integrācijas sekretariātu pievienot Bērnu ministrijai. Leta, 2008.gada 28.oktobrī.

sekretariāta gadījumā politiska konsensa trūkums koalīcijas valdībās par integrācijas jautājumiem kopš tā izveides sākuma bija galvenais faktors, kas izraisīja tā likvidāciju.

Iekšlietu ministrijas darbības stratēģija 2007. – 2009.gadam

Līdz šim joprojām vienīgais dokuments, kas skar tiesībsargājošās iestādes un kas mēģina aktualizēt nepieciešamību veltīt uzmanību rasistiskiem un ksenofobijas motivētiem noziegumiem, ir Iekšlietu ministrijas darbības stratēģija 2007. – 2009.gadam (skatīt sadaļā "Drošības policijas darbība"). Tajā atzīmēts, ka Latvijā darbojas vairākas ekstrēmi vai radikāli tendētas organizācijas, ka novērojams ekstrēmisma ideju eksports no ārvalstīm, īpaši jaunatnes vidū, kā ietekmē palielinās ksenofobijas un citu ekstrēmisma izpausmju skaits un konstatēti radikāli tendēto personu centieni attīstīt sakarus ar radniecīgas ideoloģijas organizācijām ārvalstīs. Dokumentā prognozēta Eiropā aktīvi darbojošos ekstrēmo kustību darbības pastiprināšanās un uzsvērta nepieciešamība savlaicīgi veikt pasākumus, lai novērstu un ierobežotu ekstrēmisma izpausmes sabiedrībā un ekstrēmi tendēto organizāciju aktivitātes. Līdzās jaunajām politikas iniciatīvām stratēģijā iekļauta iedzīvotāju informēšanas un izglītošanas uzsākšana pretterorisma, kā arī starpnacionālo, rasisma un ksenofobijas u.c. jautājumos.⁸⁴ Diemžēl stratēģija klusē par nepieciešamību celt pašas Drošības policijas kapacitāti šajos jautājumos, un nevienā citā publiski pieejamā dokumentā nav sīkāk skaidrots, kā plānots veikt iedzīvotāju izglītošanu augšminētajos jautājumos.

9. Pilsoniskā sabiedrības loma

Tiesībsargājošo iestāžu kapacitātes celšana

Kopš 2005.gada Latvijas Cilvēktiesību centrs (LCC) ir pakāpeniski attīstījis sadarbību ar Valsts policijas Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldi (kopš 2008.gada Rīgas reģiona policijas pārvaldi) un Drošības policiju, organizējot vairākus mācību seminārus un konferences, mācību vizītes atsevišķiem policijas darbiniekiem no Kārtības policijas, Kriminālpolicijas un Drošības policijas uz Čehijas Republiku un Zviedriju, lai apgūtu šo valstu policijas darbinieku pieredzi cīņā ar naida noziegumiem un celtu Latvijas policijas darbinieku kapacitāti naida noziegumu identificēšanā un izmeklēšanā. Sadarbībā ar policijas darbiniekiem LCC ir publicējis praktisku materiālu ierindas policijas darbiniekiem, Policijas akadēmijas un Valsts policijas koledžas studentiem par naida noziegumiem. Sadarbībā ar INACH (Starptautisko tīklu pret kibernaīdu, *jugendschutz.net*) LCC ir organizējis apmācības Drošības policijas un pašu darbiniekiem par tehniskajiem jautājumiem cīņā ar naida runu internetā.

⁸⁴ Iekšlietu ministrijas stratēģija, 2.7 Programma "Drošības policijas darbība", 95. –101.lpp. <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=30243211>

Naida runa internetā

2006.gada maijā NVO *dialogi.lv* un vairākas citas organizācijas, t.sk. LCC, uzsāka diskusiju par naida runu internetā un nepieciešamību veicināt interneta pakalpojumu sniedzēju pašregulāciju un līdzregulāciju. Diskusiju rezultātā tika izstrādāta "Deklarācija par cieņu, iecietību un sadarbību interneta telpā," kuru parakstīja 18 interneta portālu redaktori un NVO pārstāvji. Pēc 2008.gada pavasarī notikušā kiberiebiedēšanas gadījuma portālā *www.draugiem.lv*, kurā bija iesaistīti kādas Rīgas skolas jaunāko klašu skolēni⁸⁵, atsākās diskusijas par interneta pakalpojumu sniedzēju atbildību, un vēl pieci interneta portāli parakstīja deklarāciju, kā rezultātā deklarāciju parakstījušo skaits sasniedza 23.⁸⁶ *Dialogi.lv* ir arī realizējuši vairākus projektus, kuros veikuši naida runas monitoringu vadošos interneta portālos sabiedrībā pretrunīgi vērtētu pasākumu kontekstā, kā arī izdevuši brošūru "Internets bez naida," kas domāta informātikas skolotājiem.⁸⁷

Atbalsts naida noziegumos cietušajiem

Latvijā nav valsts līmeņa palīdzības organizācijas cietušajiem. Lai arī valsts sniedz juridisku palīdzību maznodrošinātām personām un izmaksā valsts kompensāciju sevišķi smagos un smagos noziegumos cietušajiem, psiholoģisko palīdzību sniedz tikai atsevišķas NVO, taču sniegtā palīdzība cietušajiem ir nepietiekama. Latvijā nav specializētas palīdzības naida noziegumos cietušajiem. Lai arī vairākas NVO, kā, piemēram, "Afrolat", Lesbiešu, geju, biseksiāļu, transpersonu un viņu draugu apvienība "Mozaika" un LCC ir dažādos veidos palīdzējušas dažiem naida noziegumos cietušajiem, ir nopietni jāceļ pilsoniskās sabiedrības kapacitāte, lai efektīvi reaģētu uz naida noziegumos cietušo vajadzībām. Kopš 2008.gada rudens LCC mājas lapā trijās valodās (latviešu, krievu, angļu) ir pieejama ziņošanas lapa par naida noziegumiem.⁸⁸ Ziņošanas lapa tika izstrādāta, lai dotu alternatīvu iespēju ziņot par naida noziegumiem. LCC ir publicējis arī brošūru naida noziegumos cietušajiem par palīdzības iespējām Latvijā.⁸⁹ Lai veicinātu izpratni par naida noziegumu ietekmi uz cietušajiem un nepieciešamību izveidot specializētu palīdzību naida noziegumos cietušajiem, LCC pasūtīja pētījumu akadēmiskam psihologam, kas veica padziļinātas intervijas ar naida noziegumos cietušajiem (ar vizuāli atšķirīgo minoritāšu, čigānu un LGBT pārstāvjiem) un uzrakstīja pētījumu par naida noziegumu ietekmi uz cietušajiem Latvijā, ko LCC publicēja.⁹⁰

⁸⁵ Licītis, E., Krustiņš, V., Dalbiņš, J. Uz interneta pulvera mucas. Latvijas Avīze, 2008. gada 29. februāris

⁸⁶ Deklarācija par cieņu, iecietību un sadarbību interneta telpā, pieejama <http://www.dialogi.lv/article.php?id=2487&t=0&rub=14>

⁸⁷ Internets bez naida (2007) pieejams <http://www.dialogi.lv/article.php?id=2699&t=0&rub=14>

⁸⁸ Veidlapa ziņošanai par naida noziegumiem, pieejama <http://www.humanrights.org.lv/html/lv/jomas/29537.html>

⁸⁹ Latvijas Cilvēktiesību centrs, Naida noziegumi. Rīgas: 2008, pieejams <http://www.humanrights.org.lv/html/lv/aktual/publ/29651.html?yr=2008>

⁹⁰ Dzelme, Inta, Naida noziegumu psiholoģiskā ietekme – individuāla pieredze un ietekme uz sabiedrību (uzbrūkot tam, kas es esmu), Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008.

Bibliogrāfija

Līdz šim izdotas dažas publikācijas, kas saistītas ar naida noziegumiem un naida runu Latvijā.

Grāmatā *“Rasistisks ekstrēmisms Centrālajā un Austrumeiropā”* ietverta sadaļa par Latviju, kurā sniegts pārskats par latviešu un krievu radikālām un ekstrēmistiskām organizācijām (*Pērkoņkrusts, Latvietis Latvijā, Patriots, Aivars Garda un Latvijas Nacionālā fronte, Krievu Nacionālā vienotība, Nacionālboļševiku partija*) un rasisma izpausmēm to darbībā 1990. gados (līdz 2002.gadam), īss pārskats par nacionālo likumdošanu, atbildīgām valsts iestādēm, pilsoniskās sabiedrības un politisko partiju reakciju uz rasisma izpausmēm.⁹¹

2004.gadā Sabiedriskās politikas centrs “Providus” izdeva pētījumu *“Vārda brīvības robežas: goda un cieņas aizskaršana, naida kurināšana”* (atbilstīgi situācijai 2004.gada 1.februārī). Pētījumā sniegts pārskats par atsevišķiem starptautiskajiem standartiem attiecībā uz goda un cieņas aizskaršanu un rasistisku runu un veikta Latvijas tiesību un Krimināllikuma un Civillikuma normu un līdz 2004.gadam pieņemto tiesas spriedumu (2) analīze.⁹²

2004.gadā Baltijas Sociālo zinātņu institūts izdeva pētījumu *“Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija”*, kurā analizēti Latvijas sabiedrībā dominējošie stereotipi un aizspriedumi starp latviski un krieviski runājošām sabiedrības daļām, tolerances pakāpe, attieksme pret iebrucējiem un ārzemniekiem un ksenofobisko attieksmju veidošanās mehānismi.⁹³

2007.gadā NVO “Mozaika” publicēja pētījumu *“Homofobiskā runa Latvijā: politiku monitorings”*, kurā analizēti Latvijas politiku neiecietīgi publiski citāti saistībā ar seksuālajām minoritātēm laika periodā no 2005.gada maija līdz 2006.gada jūlijam.⁹⁴

---

⁹¹ Muižnieks, Nils, Latvia. In: *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, ed. Cas Mudde. Routledge, 2005, pp.101–128.

⁹² Kučs, Artūrs, *Vārds brīvības robežas: goda un cieņas aizskaršana, naida kurināšana*. Sabiedriskās politikas centrs “Providus”, Rīga: 2004, 59.–88.lpp.

⁹³ Zepa, Brigita, Šūpule, Inese, Krastiņa, Līga, Peņķe, Inguna, Krišāne, Jolanta, *Etniskā tolerance un sabiedrības integrācija Latvijā* (2004), Baltijas Sociālo zinātņu institūts, pieejama <http://www.politika.lv/index.php?id=3993>

⁹⁴ *Homofobiskā runa Latvijā: Politiku monitorings* (2007), Rīga: “Mozaika”, pieejams <http://www.politika.lv/index.php?id=14059>

